

NEMESSZALÓK KÖZSÉG

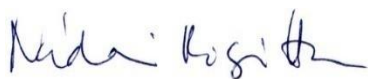
ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY



- véleményezési dokumentáció -

2024. szeptember

A TERV ELKÉSZÍTÉSÉBEN KÖZREMŰKÖDŐK NÉVSORA



Nádai Brigitta

okl. táj- és kertépítész mérnök,
településrendezési vezető tervező,
környezetrendezési szakmérnök
tervezői jogosultság és névjegyzéki szám:
TT/1T, TK 01-5049



Rácz Bálint

okl. településmérnök
egyéni vállalkozó
tervezői jogosultság és névjegyzéki szám:
TT 13-1686



Schild Dorottya

jogi szakokleveles településmérnök
egyéni vállalkozó
tervezői jogosultság és névjegyzéki szám:
TT 13-1680

Régészet:



Dr. Belényesy Károly

régész, örökségvédelmi szakértő
Régész diploma száma: 660/99 (ELTE-BTK)
Szakértői engedély száma: 15-016

2024. szeptember

Tartalom

1	ÖRÖKSÉGVÉDELMI VIZSGÁLAT.....	5
1.1	A település helye a településhálózatban, térségi kapcsolatok	5
1.2	Tájhasználat, domborzati viszonyok.....	6
1.3	A település történeti leírása (a történeti település- és tájszerkezet alakulása, a történeti településmag).....	7
1.4	A település régészeti örökségének felmérése	15
1.5	A védett műemléki értékek települési értékleltára.....	15
1.5.1	A világörökségi, és a világörökségi várományos helyszínek és területek	15
1.5.2	Az országos építészeti örökség elemei.....	15
1.5.3	A védetté nyilvánított és a nyilvántartott régészeti lelőhelyek	18
1.6	A helyi építészeti örökség települési értékleltára	18
1.6.1	Településszerkezet, telekstruktúra	18
1.6.2	Utcakép	20
1.6.3	Egyéb településkarakter elemek, helyi védett épületek, és építmények.....	23
1.6.4	Táj- és kertépítészeti alkotások, egyedi tájértékek.....	37
1.6.5	Szobrok, képzőművészeti alkotások, utcabútorok.....	38
2	KIINDULÓ ADATOK A TOVÁBBI TERVEZÉSI FELADATOKHOZ.....	44
2.1	A települési értékleltárban szereplő elemek vonatkozásában releváns rövid és középtávon tervezett változások ismertetése	44
2.2	A 2.1. pontban szereplő változások hatásai	44
3	ÉRTÉKVÉDELMI TERV	45
4	ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY RÉGÉSZETI MUNKARÉSZ.....	46
4.1	Bevezető	46
4.2	Jogszabályi környezet.....	46
5	KÉPEK.....	61
6	ÉRTÉKLELTÁR	66

ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény 85/A. § (1) és (2) bekezdése értelmében:

"(1) Örökségvédelmi hatástanulmányt kell készíteni a település településfejlesztési koncepciójának kidolgozása során. Ha a településfejlesztési koncepció készítésekor nem készült, vagy a rendezés alá vont területre nincs örökségvédelmi hatástanulmány, vagy van, de az tíz évnél régebbi, akkor azt a rendezés alá vont területre el kell készíteni. Nem kell örökségvédelmi hatástanulmányt készíteni, ha az Étv. 8. § (2) bekezdése szerinti véleményezési eljárásban az illetékes államigazgatási szerv véleménye szerint a rendezés alá vont terület örökségvédelmi szempontból nem érintett.

(2) Az örökségvédelmi hatástanulmányban megfogalmazott értékvédelmi terv szerint kell meghatározni az örökségvédelemmel érintett területekre vonatkozó településfejlesztési és településrendezési eszközöket."

Az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésének célja a településrendezéssel kapcsolatos örökségvédelmi hatások felmérése és az örökségvédelmi értékek megóvására történő javaslattétel.

Nemesszalók községnek 2006-ban készült utoljára kulturális örökségvédelmi hatástanulmánya.

Jelen dokumentáció a 68/2018. (IV. 9.) Korm. Rendelet 14. mellékletében (A települési örökségvédelmi hatástanulmány tartalma) meghatározott tartalom szerint tartalmazza az örökségvédelmi hatástanulmány szükséges munkarészeit. A hatástanulmányhoz kötődő helyszíni vizsgálatok időpontja 2024 januárjában, illetve a régészeti helyszíni felmérések 2024 júliusában történtek, így a dokumentáció jellemzően az akkori állapot rögzítését tartalmazza.

Az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésében felhasznált források:

- Nemesszalók Község Önkormányzata Képviselő-testületének 10/2017. (XII.27.) önkormányzati rendelete – A Településkép Védelméről (TKR)
- Nemesszalók Településképi Arculati Kézikönyve (TAK) – 2017
- Nemesszalók Község Értékelmérés – Értékleltár, Kivonat a Kulturális Örökségvédelmi Hatástanulmányból, 2006
- Nemesszalók község hivatalos honlapja – www.nemesszalok.hu

1 ÖRÖKSÉGVÉDELMI VIZSGÁLAT

1.1 A település helye a településhálózatban, térségi kapcsolatok

Nemesszalók a Közép-Dunántúli régióban, Veszprém megyében, azon belül pedig a pápai kistérségben fekszik, Pápától mintegy 15 km-re. A település a Pápa–Devecseri-sík nyugati peremén fekszik a Marcal-medence kistáj szomszédságában.

A szomszédos települése északkelet felől Mihályháza, kelet felől Nyárád, délkelet felől Dabrony, délnyugat felől Csögle, Adorjánháza és Egeralja, nyugat felől Külsővat, északnyugat felől pedig Marcalgergelyi és Vinár. A két közeli város egyike Celldömölk, melynek központjától alig 13 kilométer választja el, a másik Pápa, melytől mintegy 15 kilométerre található.

A település a Pápát Celldömölkkel összekötő 834-es főút mentén fekszik, mely a legfontosabb közúti elérési útvonala is egyben. A település központját és lakott területének É-i valamint legdélebbi részeit viszont csak a 8411-es út érinti, azon érhető el északi (Marcalgergelyi, Vinár) és déli szomszédai (Dabrony) felől is.



Nemesszalók község elhelyezkedése (Forrás: Google Maps)

1.2 Tájhasználat, domborzati viszonyok

Nemesszalók a Bakony és a Marcal-völgy közötti terjedelmes Pápa-devecseri-sík kistáj nyugati részén helyezkedik el. A terület tengerszint feletti magasság értelmében közepes helyzetű enyhén tagolt hordalékkúp-síkság. A Marcalhoz siető Hajagos-patak és mellékágának észak-déli irányultságú völgye szeli át a területet. A mélyebben fekvő völgytalpak nedvesebb (gyep, rét, legelő, nádas), a köztes hátak szárazabb termőhelyek a területhasznosítás szempontjából (szántók, erdők).

Felszíni földtanát vizsgálva Nemesszalók a Marcal és a Bakonyban eredő kisvízfolyások közös hordalékkúp-maradványa. A felszín nagyobb részét löszös-iszapos-homokos folyóvízi és lejtőüledékek borítják.

A táj uralkodó talajtípusai az erdőtalajok. Ezek közül legnagyobb területi részarányal az agyagbemosódásos barna erdőtalajok fordulnak elő. Az alacsonyabb térszínnek periglaciális, löszös üledékeinek taljai a csernozjom barna erdőtalajok. A réti talajok felé jelentenek átmenetet a réti csernozjom talajok, melyeken elsősorban szántók, kisebb részben gyepterületek találhatóak. A vízfolyások allúviumán (a földtörténeti jelenkorban kialakult áradmányos vagy hordalékos talaj vagy kőzet) lápos réti és réti talajok a jellemzők.

(Forrás: Nemesszalók tájrendezési munkarész, AGROTOPO Genetikai talajtípus térkép)

Vízrajzát tekintve a település teljes egészében a Marcal jobb oldali vízgyűjtő területe, amelyet egymással párhuzamosan a Marcalba siető patakok tagolnak. A vizsgált területen a Hajagos-patak és mellékága Szalóki-patak található, amelyek a belterületről északra egyesülnek. A Hajagos Vinár közigazgatási területén ömlik a Marcalba. A talajvíztükör nyugalmi szintje a patak völgyben 2 m-nél magasabb, a völgyek közötti háton 4 m alatt van és van ahol átlépi a 8 méteres mélységet is. Mind a patakok vízhozama, mind a talajvíz mennyisége és szintje erősen függ az időjárástól.

(Forrás: Nemesszalók tájrendezési munkarész, MBFSZ - Magyarország talajvíz térképei)

A tájhasználat vagy földhasználat alatt a természeti táj által kínált erőforrások ember általi használatát, vagyis a vizsgált területen kialakult művelési ágakat és azok arányait értjük. A tájhasználat tehát elsősorban azt mutatja meg, milyen antropogén hatások hatnak a természeti tájra. A természetföldrajzi adottságok, a területhasználat szerkezete és módja együttesen felszínborítási kategóriákat hoznak létre.

A település külterületén a következő tájhasználatok jellemzőek:

A külterület jelentős részét nem-öntözött szántóföldek alkotják. A település belterületének egy-egy telkén foltokban, külterületén, nagyobb összefüggő területen a közigazgatási terület DNY-i részén és foltokban a többi részen erdőterületek (jellemzően telepített erdő) találhatóak. Kisebb, de nem jelentéktelen nagyságú területeken rét/legelő/kaszáló tájhasználat is megjelenik. Ipari terület a belterület D-i és DK-i határában a 834-es mellékút mentén található.

1.3 A település történeti leírása (a történeti település- és tájszerkezet alakulása, a történeti településmag)

TELEPÜLÉSTÖRTÉNET



1. Első Katonai Felmérés (1763-1787); 2. Második Katonai Felmérés (1806-1869);
3. Harmadik Katonai Felmérés (1869-1887); 4. 19. századi kataszteri térkép (1857);
5. Katonai Felmérés (1941); 6. Topográfiai térkép (1971)

A település etimológiája:

A község nevének eredete: a Szalók ősi, magyar személynév, Anonymus szerint Ösbő fiának nevéből ered. Másik szómagyarázat szerint török eredetű szó, "balogot", balkezest jelent. Eredetileg a település két részből állt. Az északi részen a nemesek éltek, ők voltak többségben. A másik részen a szegények éltek, ezt Pórszalóknak nevezték. 1271-től említik először a község nevét (Zloukfedele), 1337-ben Zolowk-, 1495-ben Egyházasszalók-, 1609-ben Por Szalok formájában jelenik meg az okiratokban. Sokat sanyargatta a török 1567 és 1592 között. A 17. század közepén lett a Batthyány családé. Nemesszalók neve legkorábban, 1544-ben tűnik fel az okiratokban (Fewlsew Zalok), általánossá azonban csak a 17. században válik. Addig inkább csak a puszta "Szalók" található a korabeli oklevelekben. Eredetileg a Szalók nem birtoka volt, később egytelkes nemesek lakták. Az 1696. évi összeírás szerint a szalóki nemesek királyi vadászok.

Településtörténet:

Az eredeti Szalókföldje területe a középkorban két részre vált, az egyikben paraszti, a másikban nemesi rendű családok éltek. Az előbbin állt a templom, erről nyerte ez a rész az „Egyházás” (későbbi Nemesszalók) megkülönböztető jelzőjét, mely a 15. század végén jelentkezett.

A mai Nemesszalók település Pórszalókkal 1926-ban történt egyesülése után alakult meg.

A két községben a nemesi és a paraszti község a 17. század előtt azonos nagyságú volt, a hadak is mindkettőt egyformán sarcolták. Pórszalók a viszontagságok hatására a 16. században többször elnéptelenedik.

Nemesszalók nemesi jellege mindvégig megmaradt. Az 1696. évi összeírás szerint a szalóki nemesek prédiálisták, más szóval király vadászok. Bár a 18. századtól egyre több nem nemes telepedett le, de ők is nemesi telkeken éltek. A nem nemesek főleg házatlan zsellérek. Számuk 1828-ra eléri a lakosság felét. Közülük került ki 11 vásározó, akik üveggel, sóval, bőrökkel kereskedtek. 10 kézművest is számon tartottak, akik a falu szükségleteit látták el. Ez a réteg már sokkal gazdagabb volt, mint a csak földjét művelő nemes.

1773-ban magyar falu, katolikus, református, evangélikus és zsidó lakossággal. Temploma 1784-ben a reformátusoknak van. A vallásilag egyre megosztottabb lakosság között gyakori a felekezeti torzszalkodás. Az első három felekezet külön iskolát tart fenn.

Az 1785-ös népszámláláskor lakosainak száma 631 fő, 1869-ben 723 fő. A lakosság többsége nincstelen zsellér, gazdasági cseléd. A határ túlnyomó része ugyanis Batthyány-Strattman László körmendi herceg és még öt középbirtokos tulajdonában volt.

Pór- és Nemesszalók községeknek a rendi állapot szerinti különállása 1926-ban, a két község egyesítésével szűnt meg. Ekkor lakosainak száma 1208 fő. A község népessége elsősorban agrártermeléssel foglalkozik. (1910-ben 73,2%, 1941-ben 76%).

1960-ban 1110 lelkes község. A lakosság túlnyomó többsége ekkor a helyi Egyetértés Termelőszövetkezetben, kisebb része az Ajka környéki üzemekben, bányákban és Pápán dolgozott.

A termelőszövetkezetben a gyenge talajadottságok miatt az állattenyésztést fejlesztették, szarvasmarha-, sertés- és baromfitelepet alakítottak ki. Jól jövedelmeztek a kiegészítő üzemágak is; a szalóki varroda, a cérnázó és a fafeldolgozó üzem, a pápasalamoni kötélgyártó üzem és a TSZ építőrészlege.



Az 1960-as évektől folyamatosan több intézménnyel gyarapodott a község. Tanácsháza, orvosi rendelő, óvoda, fogorvosi lakás és rendelő, vízmű, fodrászat, irodaházak, vegyes- és italbolt, valamint utak, járdák épültek. Diákjai helyben tanultak és tanulnak most is korszerű iskolában.

Az intézmények jelentős részét az elmúlt években korszerűsítették és fejlesztették az elnyert pályázati pénzeknek köszönhetően. Megépült az új termelői piac a település központjában, amely egyúttal remek közösségi helyszínt is kínál. A Művelődési ház mellett egy szép és értékes épület felújításával Községi ház is létesült a Fő utca 10. alatt.

Nemesszalók népessége 2022-es népszámlálás szerint 838 fő volt, ezzel a pápai, aprófalvas kistérségen belül a közepes lélekszámú települések közé tartozik.

A vezetékes vízzel, szennyvízcsatornával, földgázzal, villannyal és vezetékes, mobiltelefon és internet hálózattal ellátott község az utóbbi időben a mezőgazdasági tevékenység mellett az építőipari tevékenységből és kisebb mértékben a szolgáltatásokból próbál megélni.

Jelenlegi intézményi ellátottsága a következők szerint alakul:

Nemesszalókon a bölcsődei ellátás nem biztosított, a szülők a környező települések bölcsődéibe viszik gyermekeiket. A gyermekek óvodai ellátása megoldott, a településen a Nemesszalóki Köznevelési Intézményfenntartó Társulás napköziotthonos óvodát tart fenn, ahol 1 vagy 2 vegyes csoport működik létszámtól függően. A településen általános iskola is működik (Nemesszalóki Általános Iskola) melynek fenntartója a Pápai Tankerületi Központ. A község lakosságának művelődésére, szórakozására két intézményt, a Művelődési házat és Községi házat tartja fenn. A Művelődési ház helyet ad a könyvtárnak és több klubnak, szakkörnek. Két sportpályáját találunk Nemesszalókon, az egyik az iskola udvarán egy közepes méretű, többfunkciós, gumitéglával burkolt sportpálya, a másik a belterület határán a füves labdarúgó sportpálya. A községnek sportegyesülete (labdarúgó csapata) is van a Nemesszalóki Egyetértés Sportegyesület néven.

A lakosság jelentős része ma is – mint ahogyan az elmúlt évszázadokban is – a mezőgazdaságból él. A településen működő Nemesszalóki Mezőgazdasági Zrt. állattartó telepe sokaknak ad munkát és a szomszédos települések lakóit is ide vonzza. A major fejlesztése és bővítése (istálló fejlesztés és fejőház építés) folyamatban van. Mindezekkel együtt a településről sokan a közeli Pápará járnak dolgozni.

Nemesszalóknak vasútállomása nincs, a legközelebbi állomás Vináron és Pápan található. Mindennek ellenére a közlekedése megoldott. A Pápától 14 km-re fekvő települést buszjárat kapcsolja be az ország vérkeringésébe.

A nemesszalóki önkormányzatot öttagú képviselő testület irányítja.

A település fejlődése ma leginkább a pályázati források kihasználásához köthető. Az elmúlt 5-10 évben sikerült felújítani az egészségügyi rendelőt és udvarát, az önkormányzat épületét és udvarát, az óvoda épületét és udvarát, kiépíteni a temetők belső útjait, közterületi járdát fejleszteni, játszótéri- és óvodai eszközöket beszerezni. Új létesítmény a településen a Községi ház és a Piac tér.

TÁJTÖRTÉNET

„Nemesszalók térségében egykor minden bizonnyal összefüggő erdőségek, mocsaras területek borították a felszínt. A Marcal felé igyekvő Bakony felől érkező patakokat kísérv élőhelyek miatt tisztásokkal, kisebb gyepfelületekkel tarkított lomblevelű erdők, tölgyesek; a patakok,

vízfolyások partján, közelében áthatolhatatlan láperdők, bokorfüzesek nőhettek. Feltételezhető, hogy már évezredekkel ezelőtt is lakott volt a térség, de a mezőgazdálkodással együtt járó erdőirtások mai értelemben csak kis területre korlátozódhattak.

A rómaiak és az utánuk következő népvándorlás korabeli népek még nem végezhettek jelentős tájalakító tevékenységet, bár kisebb erdőirtások, lecsapolások bizonyára történtek. A X. század elején betelepülő magyar népcsoportok egyrészt magukkal hozták saját mezőgazdasági kultúrájukat, másrészt az itt lakó késő avar telepek lakóinak módszereit használták fel a termeléshez. A középkori magyar állam megszilárdulásakor, a XII-XIII. században indult el a népesség olyan arányú növekedése, hogy szükség volt az erdők irtással szántókká történő átalakítására, lápok, vizes területek lecsapolására, patakmedrek rendezésére.

A települést 1271-től említik a feljegyzések. Nevének második tagját Szalók ősi magyar személynévből eredeztetik, bár egyesek szerint török eredetű szó és balogot, balkezeset jelent. A település két részből állt, északon nemesek laktak (Nemesszalók), másik részén jobbágyok laktak (Pórszalók).

1567 és 1592 között a törökök sokszor elpusztították, Pórszalók a XVI. században többször el is néptelenedett. Ennek következtében sok szántóterület maradt parlagon, ahol megindult a begyepesedés, majd a beerdősülés folyamata. A XVIII. század első felétől újra elindult a gazdálkodás, a degradált területeket megtisztították az elburjánzó növényzettől és az igaerő növekedése lehetővé tette a szinte korlátlan mezőgazdasági művelést. A gazdálkodást urbáriumokkal szabályozták. Ezek szerint szabad volt az erdei makkoltatás és a közös legelők használata.

1773-as összeírás szerint katolikus, református, evangélikus és zsidó vallású a lakosság, templomuk 1784-ben a reformátusoknak van. Ebből az időből számos felekezeti ellentétet jegyeztek fel. Az 1785-ös összeíráskor a határ túlnyomó része Batthyány-Strattmann László birtoka.

A két települést 1926-ban egyesítették. Ekkor a lakosság kétharmada agrártermeléssel foglalkozott, a század második felében nagy részük a termelőszövetkezetben, kisebb részük az Ajka környéki üzemekben, bányákban és Pápán dolgozott.”

(Forrás: Nemesszalók tájrendezési munkarész)

Az emberi hatáserősségről Csorba Péter Magyarország kistájai című tanulmányában így ír:

Somló-Devecseri-sík:

„Az eredeti természeti adottságokat az emberi tevékenység közepes, α-euhermóbi szinten módosította. A domborzatot csak lokális (pl. a szőlőteraszok a Somló-hegyen), a vízhálózat medreit azonban jelentős mértékű átalakítottság jellemzi. A talajok fizikai és kémiai tulajdonságait az intenzív szántóföldi művelés erősen megváltoztatta, a természetközeli növényzet pedig ma már csak a kistáj 20-25%-án ismerhető fel. Az 1990 és 2018 között bekövetkezett felszínborítási ágazatváltások szerint táji szinten nem módosult az összesített antropogén hatáserősség.”

(Forrás: Csorba Péter: Magyarország kistájai)

TÖRTÉNETI TELEPÜLÉSMAG

Amint a település történetében említettük az eredeti Szalókföldje területe a középkorban két részre vált, az egyikben (D-en) paraszti, a másikban (É-on) nemesi rendű családok éltek.

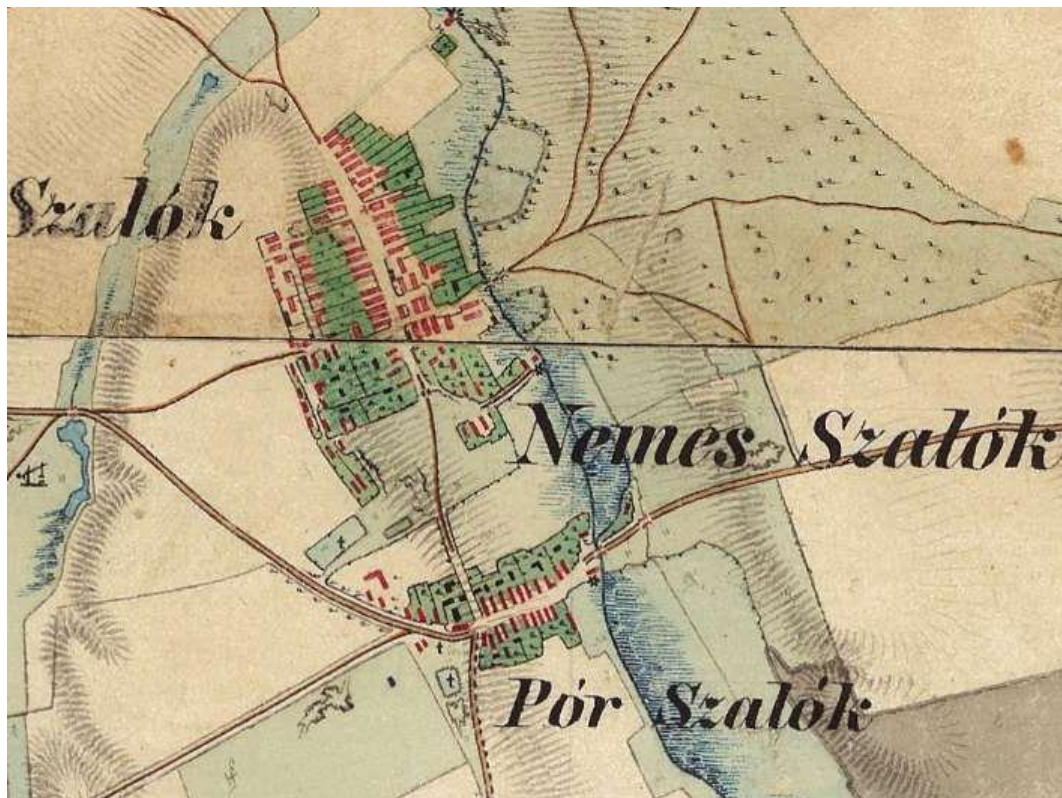
Nemesszalók a 18. századi első katonai felmérésen is már többutcás település. A mai Rákóczi utca és Lehel-Szabadság utca egymással derékszöget bezáró csatlakozása is jól látható valamint

megjelenik a Kossuth utca is. Pórszalók egyutcás falu D-en. A térkép három malmot jelez a Hajagos-patakon, kettőt a nemesszalóki részen, egyet Pórszalókon. A második katonai felmérésen, mely az első után bő száz évvel készült, Nemesszalók úthálózata NY és D felé bővül (pl.megjelenik a Petőfi utca, Béke utca határa), Pórszalók pedig ÉNY-felé kezd terjeszkedni. Ezen a térképen a települések közelében jól látható módon ábrázolják a három temetőt is. A XIX. századi kataszteri térkép szintén bővülést mutat, megjelenik az É-i temető irányába tartó, ÉK-DNY-i tengelyű Táncsics utca (a temetőnél még más vonalvezetéssel) és ennek magasságában további házak települnek. Nemesszalóki rész két temploma, a református valamint az evangélikus templom is ábrázolásra kerül. A jelenlegi katolikus templomot csak később emelik 1866-ban.

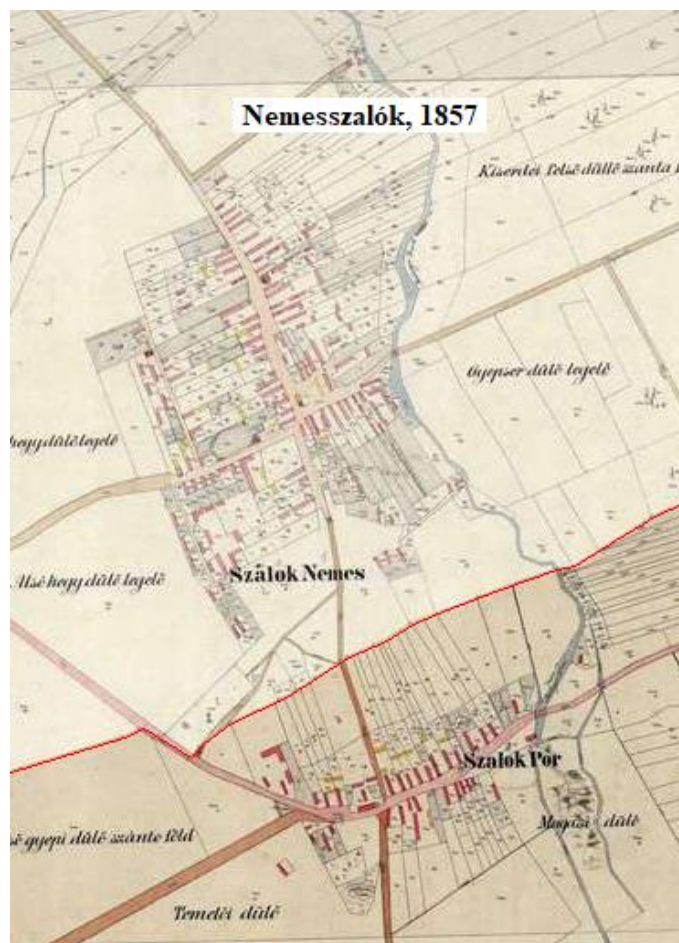
Elmondható, hogy a 19. század elejére már kialakult, elsősorban a Szabadság tér közvetlen környezetében lévő utcák és utcaszakaszok (Rákóczi utca, Lehel utca, Sallai utca, Petőfi utca), valamint a római katolikus templom környezetében (a Fő utca településen belüli részein) lévő településszövet.



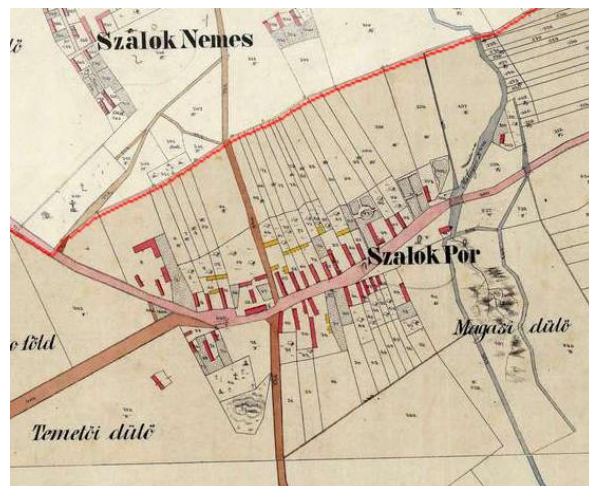
Királyság (1782–1785) – Első katonai felmérés



Magyar Királyság (1819–1869) - Második katonai felmérés



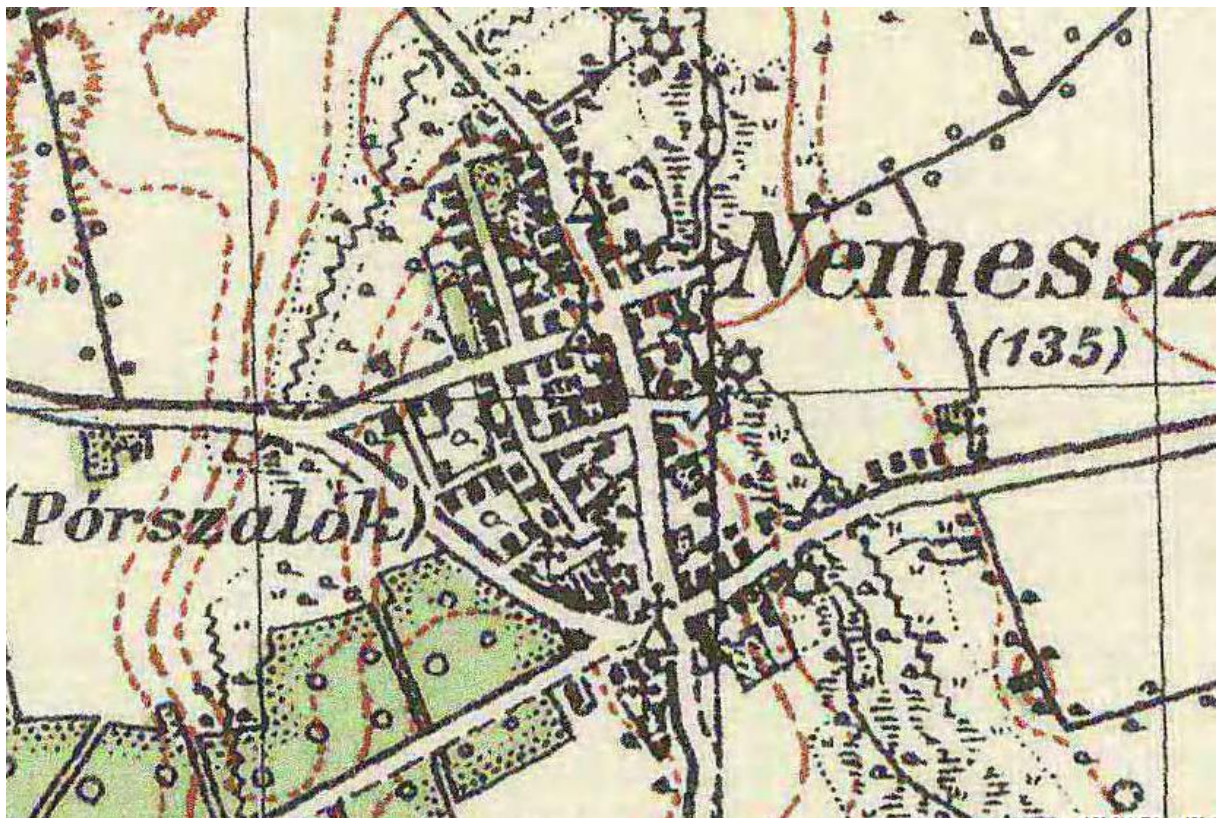
Habsburg Birodalom - Kataszteri térképek (XIX. század, 1857)



Habsburg Birodalom - Kataszteri térképek (XIX. század, 1857)



Magyar Királyság (1869-1887) - Harmadik katonai felmérés



Magyarország Katonai Felmérése (1941)



Magyarország az 1960-as években, a CORONA kéműhold felvételein

A település beépítésnek általános jellemzője a köznyelvben fésűs beépítésnek nevezett falusias beépítési mód, mely a hagyományos gazdálkodó lakókörnyezetek egyik alaptípusa és részben sváb hatásra alakult ki. Keskeny, hosszú és utcára merőleges, többnyire azonos vagy hasonló méretű telkek egymás utáni sorolása és oldalhatáron álló beépítés jellemzi. Az épületek előkert nélkül nyílnak az utcára, míg a telkek oldalhatárán egymás után sorakoznak a lakó, majd a gazdasági épületek. Az utcaképet a településen a településközpont kivételével az utcára kifutó épülettömegek oromzatos, néha kontyolt lezárása és az utcára merőleges gerincű lakóépületek tömegei határozzák meg. A beépítés szabályossága és egységessége egyes utcákban némileg oldódik, de az utcavonalra való kiépülés ott is jellemző marad. Később az utcafronton az épületet „L” alakúra egészítik ki ez látszik a 1857-es kataszteri térképen. A népesség növekedése az 1800-as évek közepén telekaprózódáshoz, a települések besűrűsödéséhez vezetett. A kisalföldi gazdák hasonlóan az ország más részeihez számos településen kényszerűségből eladták szalagtelkük udvarának egy részét, ahol a vevő (vagy épp a gazda rokonai) építettek egymás mögé zsúfolódódó újabb és újabb házakat. Ez az állapot helyenként napjainkig megmaradt (Szabadság utca - Béke utca közötti terület), bár Nemesszalókon kevésbé jellemző a telkek korabeli elaprózódása, mint a környékbeli településen.

1.4 A település régészeti örökségének felmérése

A részletes vizsgálatot a tanulmány 4. pontja tartalmazza.

1.5 A védett műemléki értékek települési értékleltára

1.5.1 A világörökségi, és a világörökségi várományos helyszínek és területek

A település világörökségi szempontból nem érintett.

1.5.2 Az országos építészeti örökség elemei

A település közigazgatási területén 1 db műemlék található: a Szakonyi kriptá.

MŰEMLÉKEK						
TÖRZSSZ.	AZON.	CÍM	MEGNEVEZÉS	VÉDELEM	BÍRS. KAT.	HRSZ.
10957	10091	Nemesszalók, Községi temető	Szakonyi kriptá	Védett műemlék	II.	416.

AZ EGYES MŰEMLÉKEK ISMERTETÉSE

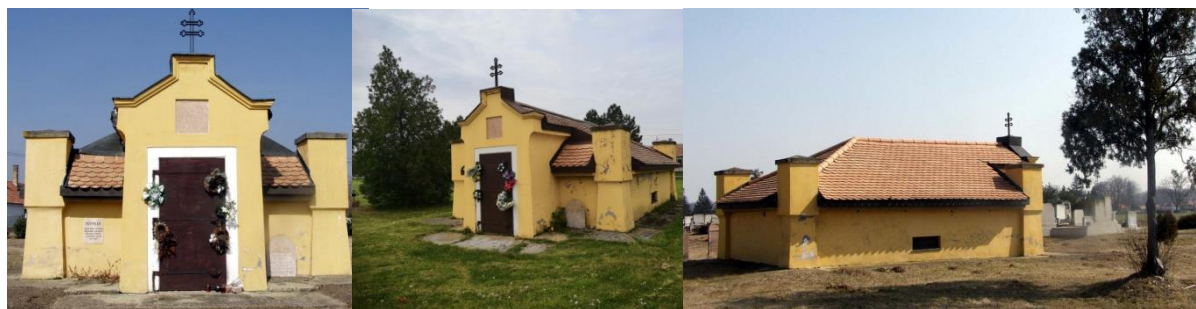
SZAKONYI KRIPTA						
TÖRZSSZ.	AZON.	CÍM	MEGNEVEZÉS	VÉDELEM	BÍRS. KAT.	HRSZ.
10957	10091	Nemesszalók, Községi temető	Szakonyi kriptá	Védett műemlék	II.	416.

Leírása:

1868-ban építette a községben akkor birtokos Szakonyi család. Vakolt homlokzatú, cserépfedésű, romantikus jellegű épület téglalap alaprajzú kriptával, külső sarkain karcsúsított alsó, és kiugró, hasáb alakú felső részből álló sarokpillérekkel. A keleti (fő)homlokzat közepén erősen előreugró rizalit, lépcsőzetes, romantikus jellegű oromzattal – az oromzat tetején vas kettős kereszt – és a kriptatérbe vezető, kőkeretes bejárattal. A kereszt fölött az oromzatban vörös márványtábla, felirata: „Az Élet Örömnök s bának Változása / csak itt van egyedül a béke Hazája / NS SZAKONYI NEMZETSÉG / SIRBOLTJA / Építette / SZAKONYI ISTVÁN / és Hitvese / M: NAGY ESZTER / Maguk és utodaik számára. / 1868.”



A bejárati vas ajtóablát külső oldalán három, kovácsoltvas levéldíszben végződő pánt tartja, két mezőre osztott belső oldalán egy-egy vas rozetta. Hajlított kilincse is eredeti. A lefelé vezető lépcső félig földbe mélyedő, kosárfélszögletű, kétoldalt fekvő téglalap alakú szellőző ablakkal ellátott kriptarészbe vezet. A krypta nyugati, temetkezésre használt részét fal választja le, közepén kétoldalt hullámíves faragott vörösmárvány tábla: „E Sírbolt alatt nyugsznak hamvai / Idősb. SZÁKONYI JÁNOSNAK + 1791 / SZAKONYI ANNA + 1812 / és JÁNOS testvérének + 1844 / SZAKONYI / FERENCZNEK + 1831 / és hitvesének / BERZSENYI TERÉZIÁNAK + 1840”.



A falon oldalt egy további, vörös-gránit tábla Vitéz Szakonyi István (1911-1974) sírfeliratával. A kriptatérben három újabb temetkezés fa koporsója.

Az építmény keleti homlokzati fala előtt, a bejárattól jobbra, félköríves oromzattal lezárt, finom keretsávval tagolt, vörös márványból faragott sírtábla, vésett, kissé szabálytalan betűfaragású sírfelirattal: „Néhai Tek N. és N. / SZAKONYI JÁNOS / Fő Bíró Úr / testének hamva itt várja / az igaz Ítéző-Bíró. / Született 1747 E Aug. 16. N. / Meg-holt 1791 E Nov. 16. N.

AZ EGYES MŰEMLÉKEK MŰEMLÉKI KÖRNYEZETE

A műemléki környezet a műemlék védőövezete.

A Szakonyi-kripta korábban nyilvántartott „műemléki érték” besorolással szerepelt a nyilvántartásban, ezért rendelettel megállapított korábbi műemléki környezete megszűnt. A Kötv. 92/A § (1) bekezdése szerint 2020. szeptember 1-jével „védett műemlékké” vált, ezáltal műemléki környezete újbóli megállapítása vált szükségessé.

A kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 20.§ (2) bekezdése alapján a Szakonyi-kripta ex-lege műemléki környezetként (10957 törzsszám, 25366 azonosító) az építmény körüli 5 m széles területsáv került kijelölésre (hrsz: 416).

A műemlék ex-lege műemléki környezetét tehát jelen esetben a 68/2018. (IV.9.) Korm. rendelet 20. § (2) jogszabályhely határozza meg:

„(2) A műemléki érték műemlékké nyilvánításakor vagy a műemlék környezetének (6) bekezdés szerinti felülvizsgálata esetén – a sajátos terepviszonyokra, illetve telekstruktúra kialakulására is figyelemmel – műemléki környezetnek jelölhető ki

a) a műemléki építmény telkével közvetlenül határos – sarkán is érintkező – telkek, ezen közvetlenül határos telkekkel érintkező szomszédos telkek,

b) a műemlék építmény telkével kapcsolódó közterületszakaszok, a műemlékkel közvetlenül határos telkek közterületszakaszai, valamint a műemlékkel közvetlenül határos telkekkel érintkező telkek közterületszakaszai,

c) a terepviszonyok miatti egyedi látványkapcsolat vagy sajátos telekformák esetén, indokolt esetben az a) és b) pontban meghatározottaktól eltérő környezet,

különösen, ha a telken a műemlékké nyilvánítandó műemléki érték megjelenését, utcaképi, településképi, tájképi értékeinek érvényesülését közvetlenül befolyásoló építmény áll vagy létesíthető.”

Ennek alapján a következő helyrajzi számú telket érinti műemléki környezet, az alábbi módon:

Azonosító	Típus	Megnevezés	HRSZ
25366	Műemléki környezet	Szakonyi kripta (hrsz: 416.) ex-lege műemléki környezete	416 MK: Építmény körüli 5 m széles területsáv

Az műemléki környezettel kapcsolatos illetékes szervektől kapott anyaggal kapcsolatban azonban a következő, fontos észrevételt tesszük.

A Miniszterelnökség által kiadott Településtervezési Szabályzat 1. melléklete szerint az MK-k adatszolgáltatója a Lechner Nonprofit Kft., aki „csak” a rendelettel kijelölt műemléki környezetről küld adatot, az ex-lege védettségű műemlékek környezetéről nem, mivel az ex-lege meghatározott MK területét a vonatkozó jogszabály (lásd fentebb) egzaktul meghatározza. De miután a Főváros Kormányhivatalának Építésügyi és Örökségvédelmi Főosztály (továbbiakban: BFKH) véleményezi az örökségvédelmi hatástanulmányt és ők több esetben is jelezték már korábbi munkáink

kapcsán, hogy az általunk kijelölt MK nem felel meg az általuk kijelölt MK-nak és kérte a dokumentáció módosítását a tárgyban, ezért fölvevük velük a kapcsolatot – mint illetékes szervvel – és tőlük kértünk tájékoztatást az MK-k tisztázása céljából. Ennek eredményeképpen megállapítást nyert, hogy az illetékes szervnél nem áll rendelkezésre naprakész adattartalom az MK-kat illetően. A BFKH javaslatára megkerestük az Építési és Közlekedési Minisztérium Műemléki Főosztályát abból a célból, hogy az ott rendelkezésre álló adatokat a tervezés segítése érdekében adják ki. Ez a tájékoztatás meg is történt, mely hivatalos adatszolgáltatásnak ugyan nem tekinthető, de mindenképpen segíti munkánkat, illetve „közelíti egymáshoz” az illetékes államigazgatási szervnél rendelkezésre álló MK listát, a minisztériumnál rendelkezésre álló MK listához, melyet a – tervezéshez használt – „naprakész” ingatlannyilvántartási alaptérképpel össze tudunk hasonlítani. Ezen adatok és alaptérképi elemek összehasonlításával megállapítottuk, hogy az illetékes államigazgatási szervnél rendelkezésre álló MK hrsz. lista kisebb-nagyobb arányban eltér a minisztériumi MK hrsz. listától. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy a minisztériumi lista sem felel meg teljes mértékben az ex-lege MK-k kijelölésére vonatkozó, (fentebb idézett) rendeletnek.

A fentiek miatt, a minisztériumi lista elsődlegességét figyelembe véve, a jogszabály által előírt módon határoztuk meg az MK-kat, és ezeket a Szabályozási Tervre is rávezettük.

1.5.3 A védetté nyilvánított és a nyilvántartott régészeti lelőhelyek

A részletes vizsgálatot a tanulmány 4. pontja tartalmazza.

1.6 A helyi építészeti örökség települési értékleltára

Az örökségvédelemről szóló 68/2018. (IV.9.) Korm. rendelet 14. mellékletének 1.4. pontjában felsorolt pontok közül az értékleltár csak azokat tartalmazza, amely a tárgyat tekintve releváns vagy a korábbi örökségvédelmi hatástanulmány kitért rá.

1.6.1 Településszerkezet, telekstruktúra

A mai Nemesszalók egészen 1926-ig két település. Északon a nemesi rendűek, délen a paraszti sorban élők lakták és a két község feltehetően közel azonos nagyságú volt a 17. századig. Északon Nemesszalók már az első katonai térképen is többutcás település, Pórszalók egyutcás falu - ezt a jellegét máig megtartotta. Beépítésükről elmondható, hogy falusias jellegű, döntően szalagtelkes szerkezetű, azaz a telkek keskenyek és hosszúak, hosszanti oldalukkal érintkeznek, s rajtuk a házak oldalvonalas beépítésűek. Az egykori fésűs beépítéssel még sok helyen találkozhatunk, bár az épületek többsége már átépült. Eredeti formájában és tömegével inkább csak egy-egy épület maradt meg a település szövetében. A régebbi lakóházak egysoros alaprajzi elrendezést mutatnak. A gazdasági épületek közvetlenül a ház mögé sorakoznak, az istállót a telek hosszára merőlegesen építették.

Az utcakép megfelel a mai dunántúli falusias utcaképnek: túlnyomórészt utcavonalra épített, (ritkán előkertes), földszintes lakóházak alkotják, foghíjtelkekkel csak elvétve találkozunk.

A település épületállományáról elmondható, hogy nagyrészt átépült, ennek ellenére több figyelemreméltó épület található a településen - bár számuk folyamatosan csökken az elbontások miatt. Az újabb keletű épületek általában előkertesek, tömegükkel nem minden esetben illeszkednek a faluképbe.

A mezőgazdasághoz kapcsolódó gazdasági területek a meglévő utcahálózathoz illeszkedve a település szélein alkotnak kisebb-nagyobb összefüggő zónákat. Beépítésükre a szabadonálló

épületek halmazos, a rendeltetések által igényelt elhelyezése jellemző. Domináns tetőforma a magastető. Az épületek környezete néhol rendezetlen.

A település külterületét mezőgazdasági célra hasznosítják.



„Egy település karakterét a rá jellemző, hagyományos településszerkezet, a hagyományos utcaképek, az utcát alkotó jellegzetes házak, azok telepítése, tömege, homlokzata és részletei és a történeti örökség (épített és táji) együttesen alkotják. Ez az eltérő arculat ad egyéni, sajátos vonzerőt a településnek, az ott lakók és az idelátogató idegenek számára is.”

A Településképi Arculati Kézikönyv (TAK) 5 eltérő karakterű területet határol le a településen:

- falusias beépítésű történeti településmag;
- egyéb falusias beépítésű terület
- átalakuló lakóterület
- egyéb különleges beépítésre nem szánt területek
- gazdasági területek;

A településképi szempontjából meghatározó, egyes területek részletesebb leírását a 2017-ben készült TAK tartalmazza.



Településképi szempontból meghatározó területek (Forrás: TAK, 2017)

A telekstruktúra főbb jellemzői (a megalapozó vizsgálat szerint):

- A belterület-külterület területi egységek élesen elválnak egymástól;
- A belterületen belül a hagyományos falusias beépítésű falusias lakóterület és az átalakuló falusias lakóterületek telekméret és morfológia tekintetében kismértékben eltérnek egymástól.
- A történeti rész heterogénebb, egyaránt találunk 3000 m²-t meghaladó, és igen apró, 500 m² alatti telkeket is, melyek a rajtuk álló épületek körvonalait követik le. A telkek alakja ehhez mérten szintén változatos képet mutat, a telekhatárok gyakran szabálytalanok.
- A telekméretek és alakzatok az átalakuló falusias lakóterületeken homogénebb képet mutatnak, telekméret tekintetében döntő többségük 1500-2500 m² között mozog. Morfológiájukra a szabályosabb vonalvezetésű telekhatárok és a téglány alaprajz jellemző.
- A külterületi területek telekméret és telekmorfológia tekintetében is változatosak. A telkek mérete jellemzően meghaladja a 10000 m²-t, csupán néhány helyen találhatók kisebb, 5000-10000 m² közötti nagyságú telkek.

Összeségében a településszerkezetről és telekstruktúráról elmondható, hogy a hagyományos oldalhatáron álló szalagtelkes beépítés megőrzésére törekedni kell ott, ahol az még a legjellemzőbb karakter.

1.6.2 Utcakép

Egy település épített környezetének karaktere és arculata az utcaképekben is kifejezésre jut, sőt annak az utcán jövő számára egyértelmű megfogalmazódása. Az utcakép elemei falusias beépítésnél a lakóépületek utcai homlokzata, valamint az esetek túlnyomó többségében tömör (falazott vagy deszka) kerítés, nincs ez másképp Nemesszalók esetében sem. Az utcák kiegyensúlyozott képét hasonló, de sohasem egyforma elemek szabályos, de sohasem mechanikusan ismétlődő mintája teszi olvashatóvá és emberivé. **A hagyományos lakókörnyezet organikus jellegét elsősorban az adja meg, hogy elemei** sohasem önállóan értelmezendők és sohasem egyediek, nem építhetők meg és nem értelmezhetők függetlenül a többi elemtől,

együtt alkotnak egy települési karaktert, utcaképet. A szabadonálló beépítés a hagyományos történeti beépítésekben idegen és ismeretlen, a hagyományos beépítésű falusias lakóterületeken találunk ilyet. A településkép sokszor városiasként megfogalmazható folyamatosságának titka egyrészt az oldalhatáron álló épülettömeg (ami egyidejűleg a szomszéd udvar egyik térfalát adja), másrészt a tömör beépítés. Az előkertekkel a történeti belterületen nem találkozunk, a homlokzatok az utcai telekhatáron állnak, az út két oldalán szélesebb közterületi zöldfelületeket találunk. Ezzel szemben az átalakuló falusias beépítésű területek sokszor az utcavonaltól hátrahúzva, előkerttel épültek ki (ld. Táncsics utca és Jókai utca É-i oldala, Rákóczi Ferenc utca D-i része). A településkép domináns elemei a földszintes épületek közül kimagasló templomok.

Településkép és utcaképek

A mai többutcsás község utcaképe megfelelő a mai dunántúli falusi utcaképnek, mely túlnyomórészt az utcafrontra épített, földszintes családi házakból áll össze. Jelenleg mintegy 360 lakóház található a településen, melyek között két alaptípust találunk: az utcára merőleges gerincű, egymenetes, oromfalas, cserépfedésű, esetenként téglából falazott tornácos és a városiasodó jelleget mutató, az utcavonallal párhuzamos gerincű, sokszor kapuáthajtóval, 4-5 tengelyes homlokzattal rendelkező lakóépületeket. A hagyományos utcakép meghatározója, az utcai homlokzaton megjelenő, sokszor díszes, oromzatos tetőforma (néha kontyolt tető is megjelenik) és a tömör deszka, illetve falazott kerítések által létrejövő zárt épületsor.

A településen megjelennek múlt századi barokk építészeti stílusjegyeket tükröző, osztópárkányos, macskalépcsős homlokzattal kialakított épületek. Szép példák láthatók a Lehel és Rákóczi utcában. Ezen házak külső megjelenése, utcai és udvari homlokzatuk, oromfaluk és nyílásaik egyedi értékeket képviselnek. Elmondható, hogy ezek a házak általában téglából épültek, eredetileg egysorosak, háromszatúak, nyeregtetősök voltak, háromszög alakú oromfalukkal fordultak az utca felé. Meghatározó emellett még a térségre jellemző vakolt szemöldökpárkány megjelenése is.

Az épületek többségét az 1960-as, 1970-es években átépítették, ezek egyszintes házak kontyolt nyeregtetővel és sátoztetővel, de előfordulnak a településközpontban szintén ebből az időből származó kockatípusú épületek is. Az egyszintes beépítések közé gyakran ékelődnek be kétszintes házak is, az új beépítéseknél pedig zömmel kétszintes házakkal találkozhatunk, amelyek változó homlokzat- és tetőkialakításúak, és bár jellemzően hagyományos építési móddal épültek, nem rendelkeznek teljesen egységes karakterrel. Ilyen a beépítése a Táncsics utca vagy a Jókai utca É-i oldalának.

A zöldfelület kialakításának lehetősége változó a településen. Az utcák többsége az átlagos vagy annál kisebb keresztmetszettel bírnak és csak helyenként vagy egy-egy szakaszon szélesednek ki (pl. Lehel utca, Fő utca) és kínálnak fasor telepítésére és kiültetésre alkalmas zöldsávokat. A növényzet a legtöbb helyen vegyes képet mutat és sokszor alulhasznosított a zöldfelület (pl. Táncsics utca, Lehel utca és Rákóczi utca egyes szakaszai, Szabadság tér K-i szakasza). Hiányzik az egységes vagy akár vegyes fasor, még ott is ahol ez elképzelhető lenne az adottságokat nézve.



Rákóczi utca – Történeti településmag (Nemesszalók)



Kossuth utca – Történeti településmag (Nemesszalók)



Lehel utca – Történeti településmag hagyományos és átalakuló lakóterület az utca két oldalán



Fő utca – Történeti településmag- egykori Pórszalók



Ady Endre utca – a pórszalóki részen

A településen nagymértékben zavarók a légvezetékek, oszlopok, ami a településképet hátrányosan befolyásolja.

A lakóterület határában megjelenő gazdasági épületek faluképbe történő beilleszkedését a növényzet-védőfásítás nagyban segíteni tudja.

Lakóépületek, malmok:

A település építészeti hagyományainak alakulása – már ami a lakóépületeket illeti – az 1700-as évek második felétől követhető. A település több hagyományos modorban emelt lakóépületet őriz, a házak szalagtelken helyezkednek el, melyek keskenyebb oldalukkal csatlakoznak az úthoz. A régi épületek egymenetesek, a telek hosszába nyúlnak, s az utca vonalához merőlegesen illeszkednek, annak vonalához közvetlenül csatlakoznak. Az utcára néző oromfalat általában két ablak töri át, felettük a tetőtér megvilágítását kisméretű nyílás(ok) biztosítják. Az oromfalak jellemzően nem díszesek, bár vannak szép kivételek is. Az udvari homlokzat mellett több esetben tornác fut végig. A telekre a ház oromfalához közvetlenül csatlakozó kis-, és nagykapun át lehet bejutni. A gazdasági épületek közvetlenül a ház mögé sorakoznak, az épülettel egy fedél alá kerültek. A 20. század első harmadában megjelennek az ún. polgári típusú, L alaprajzot mutató, az utcára két szobával tekintő lakóházak, melyek díszes(ebb) homlokzatai elemei eklektikus hatást mutatnak.

A falu határában folyó Hajagos-patakon több malom működött. A térképek szerint kettő Nemesszalókon egy Pórszalókon.

Összeségében elmondható, hogy a dunántúli falusias utcakép megőrzésére törekedni kell ott, ahol az még a legjellemzőbb karakter.

1.6.3 Egyéb településkarakter elemek, helyi védett épületek, és építmények

Védett vagy a helyi, egyedi arculatot meghatározó épületeket, építészeti értékeket a történeti településmagon belül találhatunk. (Forrás: TAK-2017)

ÖRÖKSÉGÜNK

Településképi szempontból meghatározó építészeti, műemléki, táji és természeti értékek

- 1 Szakonyi sírbolt
- 2 Református templom
- 3 Evangélikus templom
- 4 Római katolikus templom
- 5 Temetők (keresztény és izraelita)
- 6 Lakóépületek
- 7 Nemesszalóki Mezőgazdasági Rt.
- 8 Közös Fenntartású Általános Iskola és Nyilvános Könyvtár
- 9 Művelődési ház
- 10 Nemesszalóki Közös Önkormányzati Hivatal
- 11 Óvoda

- MŰEMLEK
- EGYÉB HELYI ÉRTÉK
- INTÉZMÉNY
- HELYI VÉDETT ÉRTÉK
- TERMÉSZETI ÉRTÉK



A település közigazgatási területén belül **9 helyi védelem alatt álló** épület és **4 helyi védelem alatt álló síremlék** található a településkép védelméről rendelkező Nemesszalók Község Önkormányzata Képviselő-testületének 10/2017. (XII.27.) önkormányzati rendeletének 1. számú melléklete szerint.

Helyi védett épület, építmény, térelem

ssz	Megnevezése	Címe	Tulajdon	Datálása	Állapot	Helyi védett	Hrsz.
1. ÉPÜLETEK							
2.	Református templom	Rákóczi u.	egyházi		Jó	H	329
3.	R. k. templom	Fő u.	egyházi		Jó	H	503
4.	Evang. templom	Lehel u.	egyházi		jó	H	271
8.	Lakóház	Lehel u. 1.	magán		Jó	H	209
10.	Lakóház	Lehel u. 34.	magán		Jó	H	75
12.	Lakóház	Lehel u. 48.	magán		Közepes	H	72
15.	Lakóház	Rákóczi u. 53.	magán		Jó	H	306
16.	Lakóház	Rákóczi u. 59.	magán	1953	Jó	H	294
18.	Lakóház	Sallai u. 9.	magán	1922	jó	H	258
2. SÍREMLÉKEK. Római katolikus temető.							
19.	Temető területe	Zsidó temető	egyházi		jó	H	411 és 419
20.	Szalóky sírbolt	Köztemető	Egyházi	1886	közepes	H	416
21.	Szalóky sírbolt	Köztemető	Egyházi	1923	közepes	H	416
22.	Régi sírkövet (25 db.)	Köztemető (Nemesszalók)	Egyházi		jók	H	416

HELYI VÉDELEM ALATT ÁLLÓ ÉPÜLETEK ISMERTETÉSE

KÖZÉPÜLET				
EGYEDI VÉDELEM TÍPUSA	ÉRTÉK TÍPUSA	MEGNEVEZÉS	CÍM	HRSZ.
Helyi egyedi védelem	középület	Református templom	Rákóczi utca	329.

Története-leírása:

Részben fonódik a középkori katolikus templomhoz, melyről 1271. óta van írásos emlék, és melyről tudjuk, hogy az 1700-as évek második felében elhagyott. Az 1758. évi katolikus visitacio megállapítja, hogy mind Nemes- mind Pár Szalók (katolikus) egyház nélkül van, viszont a kálvinistáknak saját fából épült oratóriumuk van. Ezt az épületet a Nemes Szalóki Pál és Péterfi Anna 1686-ban ajándékozott templom- és iskolafundus révén valósult meg, melyre rövidesen templomot is és iskolát is építettek. Bél Mátyás említi, hogy az 1700-as évek elején a reformátusoknak lelkipásztoruk van. Az 1721. évi vallásügyi bizottság előtt vallomást tevők szerint az egész falu evangélikus és református vallású, akiknek akkor az evangélikus tanító tartott istentiszteleteket. Az 1748. évi katolikus visitacio csak református prédikátort talál. Református istentisztelet minden harmadik vasárnap volt a mihályházi lelkész szolgálatával mindaddig, amíg 1752-ben el nem tiltották attól, de azután is szabad volt neki keresztelni, házasságokat esketni. A szalókiak átjártak istentiszteletre Mihályházára. 1773-ban magyar falu. 1775-ben megtiltották, hogy a predikátor átjárjon hozzájuk, de ők ezzel mit sem törődtek, a maguk felelősségére és jóállására tíz szalóki nemes ember kérte a prédikátort, hogy tovább is szolgáljon nekik. A Türelmi Rendelet megjelenése után újra megkezdték vallásgyakorlatukat, mint Mihályháza leányegyháza. Az 1783. évi 1. katonai térkép templomot említ, de hogy kié, nem mondja. A jelenlegi kőtemplom 1787-ben épült, a 17 m torony 1839-ben épült a templom délnyugati homlokzata elé. Az 1841. évi Kopácsy-féle (katolikus) egyházmegyei térkép Nemesszalókon református anyaegyházat jelöl, parókiával. Az 1857. évi kataszteri térkép már jelenlegi helyén ábrázolja, toronnyal (ezeknél a térképeknél szokatlanul aránytalanul). A torony 1839-ben épült, ezt örökítették meg centenáriumán táblával a bejárat fölött.

Jellege:

Községbelsőben, a Vinár felé menő úton, a lakóházak sorába épült későbarokk eredetű épület. Nem védett.



Külseje:

Az előálló torony határozza meg tömegét, jellegét, stílusát. A hajó semmitmondó, feltehetően sematizált. Sima falak, meglehetősen kicsi, félköríves ablakok a déli oldalon, az északon csak egy még kisebb. Zárópárkánya jellegtelen, csatlakozása az oromfal dúsabb párkányához megoldatlan. Hátsó oromfalának csúcsán vaskakas. Cserépfedés. A torony későbarokk motívumokkal épült.

utólag, tömegében, formájában, részletképzéseiben minőségi váltást jelent az alépítményhez képest, bár ez a karakter 1839-ben már némileg archaizáló. Húzott párkányok és széles keretezés határozottan emeletekre és mezőkre bontják. Sarkain barokkos legömbölyítés. Bejáratát széles sima sáv keretezi, a kapu századvégi váz-táblázatos, szokásos, érdektelen. Fölötte tábla: „Isten dicsőségére 1839-1939.” Félkör alakú karzatablak, négyzetes padlásablak, félköríves harangablakok (csak lyuk). Jól tagozott órapárkány zárja. Bádog toronysisakja nyolcszögletű, középtájt egy kidudorodó tagozat igyekszik talán a hagymasisakokra utalni - sikertelenül. Csúcsán szépformájú gömb és csillag.

Belseje:

Sima falak, félköríves, gerébtokos faszerkezetű ablakok a 19. század végéről. Rusztikus hatású gerendafödém bárdolt gerendákkal, szabálytalan, váltó soros pallózással. A falazott, fehérre meszelt, végtelenül egyszerű eszközökkel formált szószék - bár részleteiben megoldatlan - igen sokatmondó: valami nyugodt maga-biztosságot, nyakas keménységet áraszt. Az ugyancsak falazott, súlyos lépcső és a félkörös falfülke csak fokozzák ezt a hatást. A faszerkezetű karzat mellvédje primitív asztalos munka, rosszul megválasztott arányával rontja a különben ízes térhatást. Fenyőpa dok, falusi kismes-teri munka. A toronyalj csehsüveg boltozattal fedett. A belső ajtó (hajdan bejárat kapu) eredeti falusi barokk, eredeti vasalással.

A keresztelőkutat „Ajándékozták Burján Dénesné, Nagy Károlyné, Bándics Kálmánné, Szalókay Zsigmondné 1913. évben. ” A bejárat fölött emléktábla: „Isten dicsőségére 1839-1939.” Anyaegyház 1943-97 között, azóta társegyház.

Mindkét harangját Seltenhofer Frigyes öntötte Sopronban, a 232 kg-osat 1928-ban, felirata: „Az 1914-18 világháborúba elvitt harangjai helyett, elesett hős fiainak emlékére öntette a nemesszalóki ref gyülekezet.” A 134 kg-osat 1879-ben, felirata: „Öntetett a nemesszalóki ref gyülekezet által...”



KÖZÉPÜLET				
EGYEDI VÉDELEM TÍPUSA	ÉRTÉK TÍPUSA	MEGNEVEZÉS	CÍM	HRSZ.
Helyi egyedi védelem	középület	Római katolikus templom	Fő utca	503.

Története:

1271-ben Szt. Márton tiszteletére szentelt templom állt Egyházás, vagy Felsőszalók faluban, úgyahogy a törökdúlást is átvészelte. A protestantizmus itt is erős gyökereket vert, a kálvinisták és a

lutheránusok egyházközséget szerveztek, a katolikusok pedig szinte eltűntek a faluból. Bél Mátyás az 1700-as évek elején csak 1-2 katolikus lakost említ. Az 1758. évi visitacio megállapítja, hogy Nemes- és Pór Szalók egyház nélkül vannak, a középkori templom elhagyott, bár még könnyen reparálható lenne. A kálvinistáknak és a lutheránusoknak külön-külön prédikátoruk, a reformátusoknak fa oratóriumuk is van. Az 1773. évi összeírás katolikus, református és evangélikus lakosokat talál. A reformátusoknak 1778-ban anyaegyházuk van. Az 1783. évi 1. katonai térkép és országleírás Nemes Szalókon templomot jelöl, de nem tudni, milyen felekezetűt. Pór Szalókon pedig a temetőben "alte kirch" felirattal nyilván a középkori templom romjait. Egybevág ezzel Korabinszky lexikona: "hier befindet sich eine alte, wüste kirche" szövegével. Az 1841. évi egyházmegyei térkép egyik faluban sem jelöl katolikus templomot. Az 1857. évi kataszteri térképen látható a református és az evangélikus templom, valamint a falu központi terén egy kereszttel jelzett kis (katolikus?) imaház, melyről azonban semmi egyéb adatunk nincs. Ugyanez a térkép a pórszalóki temetőben romokat jelöl, ott, ahol a jozefinista katonai térkép is jelezte. Ellentmond ennek az 1855. évi sematizmus, ez ref. ev. templomot és zsinagógát említ.

Jelenlegi temploma 1866-ban épült. Akkor még Külsővat filiája, 1944 óta önálló lelkeszség.

Lele g e:

Község átmenő főútján, kis domboldalba áll a neogótikus templom, jó elhelyezéssel. Nem védett.



K ü l s e j e:

Tömegformálása és részletképzése határozottan neogót, de jelenlegi állapotában lesematizáltnak tűnik, a teljes felületet borító dörzsölt vakolat a legutóbbi homlokzattatarozás eredménye.

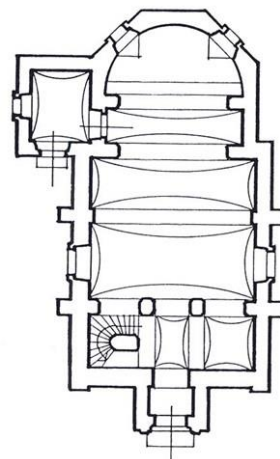
Előálló középtornya a hajótető gerincmagasságában lapokkal fedett. A bejáratot magasra szökő, csúcsívben végződő, tagozott, bélletszerű keret övezi, benne új kapu és magas felülvilágító. A toronytest 3 oldalán, magasan, csúcsíves, tagozatlan keretezésű slicc-ablakok. A toronytest az első szint után erősen visszalép és átmeneti tömbbel nyolcszögűre vált. Itt 4 oldalán 1-1 keskeny, csúcsíves, keretezett, zsalus harangablak, majd oldalanként hegyes, e stílusra jellemző zárópárkány fedí, csörlőtető-szerűen. Nyolcszögű "kő" sisak, csúcsán párnatag és kereszt.

A hajó oromfala (most) csupasz, csak sarkain fogja 1-1 tagozatlan pillérféle, melyet a romantikára jellemző, de már ékítményét veszített tagozat koronáz. A hajó oldalfalait támpillérek támasztják. Köztük 1-1 csúcsíves, egyszerűen keretezett vasablak. Hurkatagozatú főpárkány. A szentély két záróoldalán 1-1 csúcsíves ablak. A sekrestye u.a. stílusban tartott.



Belseje:

Egyhajós, kétboltmezős, melyek nem azonos méretűek. A boltmezőket egymástól és a szentélytől lesarkított élő pillérekre támaszkodó hevederívek választják el, azokon csehsüveg boltozat feszül. A lizénákon súlytalan kis fejezet. Nálunk szokatlan módon a szentély előtt egy keskeny boltmező, mintegy előteret képez, onnan nyílik a sekrestye. A szentély belül félköríves záródású. A kórus pillérekre támaszkodik, a kórusalj hevederek között csehsüveg boltozattal fedett. A kórusmellvéd előredomborodó, íves alaprajzú, tömör, csak az orgona játszóasztala szakítja meg. Szabadon álló íves falépcső vezet fel rá. A nagyobbik hajómezőben 1-1, szentélyben 2 csúcsíves vasablak. Bejárat kapuja belül eredeti váz-táblázatos, kívül új lécezéssel. Eredeti padok.



Oltára szürke márványból épült, újabb. Alkalmazkodni igyekszik a térhez, de inkább romanizáló stílusjegyeket hordoz. Fölötte Janzenista Krisztus oltárkép sima keretben, közepszerű kvalitású, a pápai Esterházy kastély kápolnájából való, (helyi szóbeli közlés), feltehetően a 18. századból.

Belül a kapu ívén felirat: „Szt. Fülöp apostol és vértanú tiszteletére. 1866.”

KÖZÉPÜLET				
EGYEDI VÉDELEM TÍPUSA	ÉRTÉK TÍPUSA	MEGNEVEZÉS	CÍM	HRSZ.
Helyi egyedi védelem	középület	Evangélikus templom	Lehel utca	271.

Története:

A községnek már a középkorban temploma van - természetesen katolikus. Ez a templom - bár megtépázva - átvészelte a törökdúlást és az 1700-as évek végén is állt. Mégis nincs adatunk, hogy bármelyik felekezet is használta volna.

A protestantizmus erősen teret hódított e vidéken a 17. században. Az 1758. évi katolikus visitacio megállapítja, hogy Nemes- és Pórszalók (katolikus) egyház nélkül áll, viszont a kálvinistáknak és a lutheránusoknak saját rektoruk van, sőt a kálvinistáknak oratóriumuk is. Következik viszont ebből, hogy a lutheránusoknak nincs. Egy 1695. évi jegyzőkönyv írja, hogy az itteni egyház „emberemlékezet óta” Dabrony filiája. Bél Mátyás szerint (az 1700-as évek elején) alig akad itt 1-2 katolikus, a többi mind evangélikus és református. Az 1700-as évek közepén még mindig csak a kálvinisták fatemplomáról esik említés. Az 1773. évi összeírás római katolikus, református és evangélikus magyar lakosokat talál, és református anyaegyházat.

1789-ben épül fel a templom - még torony nélkül. Feltételezhető, hogy ez ideig csak valami lakóházban működő kis imahelyük volt, amit az összeírások, térképek nem tartottak érdemesnek feljegyezni. Az 1815. évi canonoca visitacio a templomot megfelelőnek írja. Fényes 1851-ben evangélikus anyaegyházat említ. Az 1857. évi kataszteri térkép jelenlegi helyén ábrázolja, de torony nélkül.

Lelege:

Község belsejében, a Külsővatra menő úton, lakóházak közé beépítve áll a tornyos, egyszerű megjelenésű épület. Nem védett.



Külseje:

Tömegéből kiemelkedik a vaskos torony méreteivel és architektúrájával. Hajója, mely későbarokk kori építmény, mára már elvesztette stílusjegyeit. Vegyes fallal épült, sarkain az ekkorra jellemző falsávokat viselte, ezek most csak nyomokban fedezhetők fel. A magas, csúcsíves hajóablakok a korai eklektika korában történt átépítésre utalnak. Széles, záróköves, vakolt keretezésük van. Párkánya egyszerű ív, a barokk lakóházak legegyszerűbb párkányformája. Hátsó tűzfala íves vonalával az építés korát idézi. Cserépfedés. A hajó bejárati végfalán a tagozott osztópárkány

átvészelt a tatározást, de nem megoldott kapcsolata a hajó párkányával. Dísztelen, téglával fedett oromfal.

Az utólag épült torony előálló, de valamelyest beépült a hajótérbe is. Sarkain lizénák, ezeken kis fejezet-féleség, majd fölötté többtagú klasszicista húzott párkány zárja. Félköríves kapubejárat, benne múlt századi váz-táblázatos, szakszerűtlenül javított kapu. Szögletes kórus - és padlásablak, félkörös zsalus harangablakok. Az összes toronyablak tagolatlan vakolatkeretezéssel. Toronysisak palával fedve, csúcsán nagy bádog gömb, rajta kettős kereszt.

Belseje:

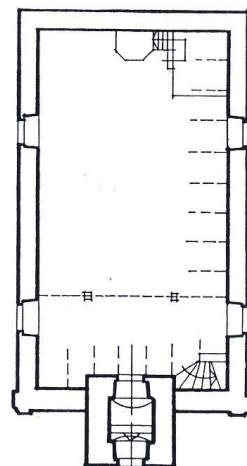
Egyszerű, sima falak. A magas ablakok bőséges bevilágítást biztosítanak. Mennyezete borított gerendafödém, váltós átfedésű deszkázással. A toronyalj dongaboltozatos. A belső ajtó eklektikus, váz-táblázatos. A külső kapu klasszicista, újabb vasalással.



A karzat faoszlopokon áll, földéme gerendákon palló, falépcső vezet fel rá. A karzat mellvéd váz-táblázatos asztalos szerkezet, kissé nehézkes látvány. Téglapadló, a padok között föld. Puhafa padok, egyszerű fűrészelt mintával.

Váz-táblázatos szószékoltár, klasszicizáló stílusú, tisztességes asztalosmunka, fölötté dísztelen hangvető. Az oltárasztalon két empir és két újabb gyertyatartó.

Kötőgerendás, ollós fedélszék fogópárral. Az 1916-ban elvitt nagyharang helyett 1927-ben szereznek újat. Orgonaharmóniuma 1917-ből való.



EGYEDI VÉDELEM TÍPUSA	ÉRTÉK TÍPUSA	MEGNEVEZÉS	CÍM	HRSZ.
Helyi egyedi védelem	lakóépület	lakóépület	Lehel utca 1.	209.

Leírása:

Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, fehérre meszelt. Falazatának lábazata sötétebb, szürkés színű. Alaprajzát tekintve eredetileg egysoros, háromosztatú (szoba, konyha, kamra) épület, vagy több családnak is otthont adó hosszúház lehetett. Egy központi bejárata volt, vagy minden helyisége külön bejárattal rendelkezett. A földémszerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenés. Tetőformája nyeregtetős, héjazata valószínűleg tetőcserép. Utcafrontján két ablak. Homlokzata klasszicista jellegű, keretes rendszerű. Oromzata háromszög alakú, téglalapítású, meszelt, dísztelen, kb. a torokgerenda magasságában két négyszögletes szellőzőnyílással. Kapuját közvetlenül az épülethez illesztett, fedeles, négyszögletes keresztmetszetű oszlop, és magas falazatú téglakerítés veszi körül. Az utcakép utcavonalas beépítésű.



LAKÓÉPÜLET				
EGYEDI VÉDELEM TÍPUSA	ÉRTÉK TÍPUSA	MEGNEVEZÉS	CÍM	HRSZ.
Helyi egyedi védelem	lakóépület	lakóépület	Lehel utca 34.	75.

Leírása:

Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt. Alaprajzát tekintve egysoros, eredetileg háromosztatú (szoba, konyha, kamra) lehetett, egy központi bejárattal. A földémszerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenés. Tetőformája nyeregtetős, héjazata tetőcserép. Utcafrontján két ablak. Ablakai feltehetően kapcsolt gerébtokosak, kétrétegűek, egyharmad-kétharmad arányban osztottak, két, felső harmadukban egy nyílászárnyasak. Homlokzata vakolatdíszes, klasszicista jellegű. Oromzata háromszög alakú, téglalapítású, szögletes csúcsban végződő, rajta két keretbe foglalt hosszúkás szellőzőnyílás.

Oromzatának két felső szélén farkasfogszerű mintázat. Jobb oldali oldalfalának középső és hátsó részén ablak, mely később lett kialakítva. Az épület előtt keskeny előkert, mely a régebbi hagyományokat őrző előkertes utcaképre utal. Ilyenkor az utcaképet nem annyira az épületek, mint inkább a kerítések, a növényzet határozza meg. Az utcakép utcavonalas beépítésű. Az épület homlokzata felújításra szorul.



LAKÓÉPÜLET				
EGYEDI VÉDELEM TÍPUSA	ÉRTÉK TÍPUSA	MEGNEVEZÉS	CÍM	HRSZ.
Helyi egyedi védelem	lakóépület	lakóépület	Lehel utca 48.	72.

Leírása:

Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, fehérre meszelt. Falazatának lábazata sötétebb, szürkés színű. A födém szerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenes. Tetőformája kontyos tető, héjazata feltehetően tetőcserép. Utcafrontján két szalagkeretes ablak. Az ablakok felett a tájra jellemző vakolt

szemöldökpárkány. Homlokzata eredetileg klasszicista jellegű, keretes rendszerű, vakolatdíszes, mely azonban nagymértékben tönkrement, leromlott állapotú. Az épület előtt előkert, mely a régebbi hagyományokat őrző előkertes utcaképre utal. Ilyenkor az utcaképet nem annyira az épületek, mint inkább a kerítések, a növényzet határozza meg. Az utcakép utcavonalas beépítésű. Az épület felújításra szorul.



Az épület napjainkban



Az épület a 2006-os ÖHT fotóján

LAKÓÉPÜLET				
EGYEDI VÉDELEM TÍPUSA	ÉRTÉK TÍPUSA	MEGNEVEZÉS	CÍM	HRSZ.
Helyi egyedi védelem	lakóépület	lakóépület	Rákóczi utca 53.?	306.

Leírása:

Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, részben vörösesbarnára festett. Alaprajzát tekintve eredetileg egysoros, háromosztatú (szoba, konyha, kamra) épület lehetett, egy központi bejárattal, vagy különbejáratú helyiségekkel. A földémszerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenés. Tetőformája nyeregtetős, héjazata tetőcserép. Utcafrontján három szalagkeretes ablak, melyek közül az egyik elfalazott. Az ablakok felett lévő vakolt szemöldökpárkány és az ablakpárkányok egy-egy összefüggő párkányzatot alkotnak. Oromzata háromszög alakú, téглаépítésű, szögletes csúcsban végződő, rajta két vakolt keretbe foglalt hosszúkás szellőzőnyílás. A szellőzőnyílások között 1963-as évszám. Az épület mellett közvetlenül hozzáépített téгла, illetve vaskerítés. Az utcakép utcavonalas beépítésű.

Megjegyezzük, hogy a 2006-os örökségvédelmi hatástanulmányban a fenti adatokkal (Rákóczi utca 53., hrsz: 306.) nyilvántartott **lakóépületet nem sikerült azonosítani!**



Az épület a 2006-os ÖHT fotóján

LAKÓÉPÜLET				
EGYEDI VÉDELEM TÍPUSA	ÉRTÉK TÍPUSA	MEGNEVEZÉS	CÍM	HRSZ.
Helyi egyedi védelem	lakóépület	lakóépület	Rákóczi utca 59. (korábban 53.?)	322.

Leírása:

Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, fehérre meszelt. Falazatának lábazata vörösesbarna színű. Alaprajzát tekintve eredetileg egysoros, háromosztatú (szoba, konyha, kamra) épület, melynek minden helyisége külön bejárattal rendelkezett. A földémszerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenés. Tetőformája nyeregtetős, héjazata valószínűleg tetőcserép. Utcafrontján két ablak és egy ajtó. Az

ablakok felett lévő vakolt szemöldökpárkány és az ablakpárkányok egy-egy összefüggő párkányzatot alkotnak. Oromzata háromszög alakú, téglalapítású, meszelt, kb. a torokgerenda magasságában két hosszúkás szellőzőnyílással. Az oromfal két felső oldalán csipkeszerű vakolt mintázat. Az oromzat alsó széle vörösesbarnára festett. Az épület udvar felőli bejárati homlokzatát csak egy széles ereszt védi, amely vagy csak az utcai homlokzaton és az épület végén oszloppal, pillérrel van alátámasztva, vagy a ház hosszában egy-két helyen kereszt-boltíttal. Az ilyen típusú lakóházak többnyire a múlt század középső harmadában épültek, és eredetileg füstökonyhával rendelkeztek. A Balaton-felvidék, a Bakony, és Pápa környékének jellegzetessége. Az utcakép utcavonalas beépítésű.



LAKÓÉPÜLET				
EGYEDI VÉDELEM TÍPUSA	ÉRTÉK TÍPUSA	MEGNEVEZÉS	CÍM	HRSZ.
Helyi egyedi védelem	lakóépület	lakóépület	Sallai utca 9.	258.

Leírása:

Datálása: 1922. Feltehetően téglából épült átalakított lakóház. Falazata vakolt, fehérre meszelt. Alaprajzát tekintve egysoros, eredetileg háromosztatú (szoba, konyha, kamra) lehetett, egy központi bejárattal. Az épület hátsó oromfalához hasonló szerkezetű és formájú épületet építettek, az udvar felőli oldalfalát pedig veranda-szerű építménnyel egészítették ki. A földémszerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete

valószínűleg szelemenés. Tetőformája nyeregtető, héjazata tetőcserép, rajta négy padláslyukkal. Utcafrontján négy szalagkeretes ablak. Ablakai kapcsolt gerébtokosak, kétrétegűek, egyharmad-kétharmad arányban osztottak, két, felső harmadukban egy nyílászárnyasak. Az ablakok felett a tájra jellemző vakolt szemöldökpárkány. Oromzata téglalapítvány, dísztelen, rajta keretbe foglalt négyszögletes szellőzőnyílások, melyek kb. a torokgerenda magasságában helyezkednek el. Háromszög alakú ormfala szögletes csúcsban végződik. Utcára néző ormfala előtt előkert, mely a régebbi hagyományokat őrző előkertes utcaképre utal. Ilyenkor az utcaképet nem annyira az épületek, mint inkább a kerítések, a növényzet határozza meg. Utcaajtaja téglából épített, négyszögletes keresztmetszetű oszlopos, fedeles vaskapu, néhány fokos lépcsővel. Fa és vas kerítése közép magas falazatra támaszkodik. Az utcakép előkertes, utcavonalas beépítésű. Az épület homlokzata leromlott állapotú, felújításra szorul.





Megjegyezzük, hogy a 2006-os örökségvédelmi hatástanulmányban a következő adatokkal **Rákóczi utca 53., hrsz: 306. nyilvántartott lakóépületet nem sikerült azonosítani.**

HELYI VÉDELEMRE JAVASOLT ÉPÜLETEK

Nemesszalók területén a 2017-ben készült TAK és a korábbi 2006-os örökségvédelmi hatástanulmányban nyilvántartásba vett épületek, melyek településképi szempontból meghatározó épületek és építészeti értéket képviselnek, helyi védelem alá kerültek.

1.6.4 Táj- és kertépítészeti alkotások, egyedi tájértékek

A település közigazgatási területén az alábbi, országos jelentőségű táji, természeti védelmek találhatóak meg:

A község igazgatási területén egyedi jogszabállyal kijelölt országos jelentőségű védett természeti terület, Natura 2000 kiemelt jelentőségű természet-megőrzési vagy különleges madárvédelmi terület nem található.

Országos jelentőségű (ex lege) védett emlékek (forrás, láp, barlang, víznyelő, szikes tó, kunhalom, földvár) a BfNPI (Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság) nyilvántartása szerint a település közigazgatási határán belül nem található.

Országos Ökológiai Hálózat magterülete:

Az Országos Ökológiai Hálózat magterülete a település Ny-i határában található összefüggő erdők D-i részét és a Kis-Podári víztározó Nemesszalók D-i határán belógó csücskét érinti.

Országos Ökológiai Hálózat pufferterülete:

Az Országos Ökológiai Hálózat pufferterülete a település Ny-i határában található összefüggő erdők É-i részét és a Hajagos-patak D-i területeit érinti.

Tájképvédelmi terület övezete:

A település közigazgatási területének D-i részét érinti az OTTrT által meghatározott tájképvédelmi területe övezete.

Egyedi tájértékek:

Nemesszalók település esetében még nem készült területi felmérés az egyedi tájértékekről.

Védett tájelem:

A kapott digitális adatok védett tájelemként 2 db fa- és bokorcsoporthoz, 1 db magányosan álló fát, és 1 db kis kiterjedésű tavat jeleznek Nemesszalók közigazgatási területén.

1.6.5 Szobrok, képzőművészeti alkotások, utcabútorok

Térplasztika:

a. Egyházi jellegű kisplasztika (Kőkeresztek, köztéri szobrok)

A településen három egyházi jellegű térplasztika található: a pórszalóki rész keleti végében, dűlőút torkolatában 1910-ben felállított, felújított útszéli kereszt (Felirata: Isten dicsőségére emeltették / a vallásos buzgóság adományaiból / 1910), Kondor nevű Celldömölki kőfaragó munkája; a római katolikus temetőben álló homokkő kereszt a 20. század elejéről (felirata: ÉN VAGYOK A FELTÁMADÁS ÉS AZ ÉLET), illetve a római katolikus templom északi oldalán álló egyszerű fakereszt, rajta öntöttvas korpusz, amelyet egy korábbi fakeresztől helyezhették át a mai új helyére. Ezek az emlékek közepes minőségűnek mondhatók.



Útsz. kereszt 1910.



Temető kereszt 1900 k.



Kat. templom melletti
fakerezt

b. Világi jellegű térplasztika

1. Világháborús emlékmű. (H)

Helye: Polgármesteri Hivatal és Óvoda kerítésébe illesztve

A világi jellegű térplasztikái között a polgármesteri hivatal előtti parkban álló, fehér márványból faragott I. világháborús emlékmű, Schneider Géza pápai kőfaragó munkája 1927-ből, helyi védelemre javasoljuk.

Felirata: A világháborúban elesett hős fiai emlékére állíttatta Nemesszalók és Pórszalók közönsége.

Ács Vendel, Badics Lajos, Bíró István, Bolla György, Bőszén Lajos, Csöngői Károly, Farkas Gyula, Friebert Ignác, Gógös Károly, Gyenge Imre, Horváth Sándor, Józsa Sándor, Tóth Károly, Czirók József, Reider Antal, Kovács Gyula, Kocsi Imre, Lőke Pál, Lőke Gyula, Mester István, Mészáros V. Kálmán, Molnár I. Sándor, Molnár Sándor, Molnár Ferenc, Németh József, Nyulasi Károly, Tóth T. Sándor, Kovács Gyula, Szalóky Gyula, Páli Imre, Reichardt Lajos, Sömjén Sándor, Stark Dezső, Szalóky Antal, Szalóky B. Gábor, Szalóky I. Gyula, Szalóky Imre, Szalóky J. István, Talabér Gyula, Tóth N. Károly, Bálint Sándor, Kovács Lajos.



Leírása: Falazott-vakolt, kanellurás pillaszterekkel keretelt alsó része fölött ugyancsak kanellurázott pillaszterek tartotta, középen íves párkány. Alatta műkő tábla, közepén íves tükörben buzogányos ősmagyar vitéz dombormúval, kétoldalt Nemesszalók és Pórszalók hősi halottainak nevével.

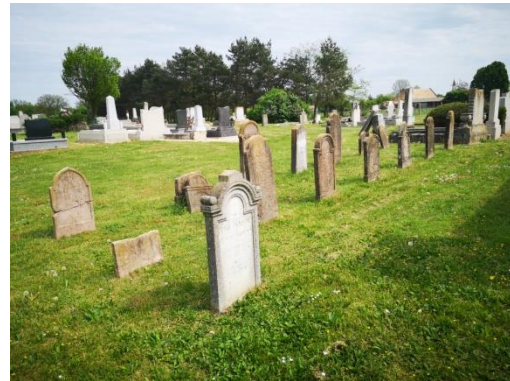
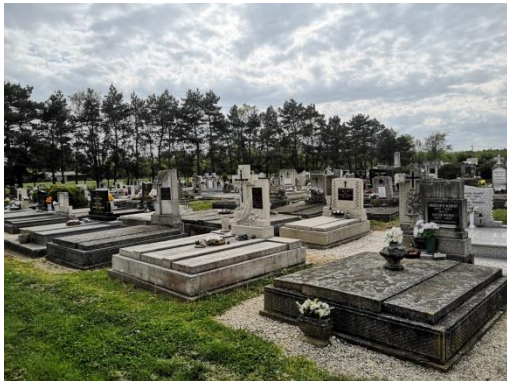
E mellett a Főtéren áll a II. világháborúban elesettek emlékműve, melyet 1990-ben állítottak.



Temető és sírjelei:

A településen három temető van: a szalóki-, a pórszalóki, illetve a zsidó temető.

a. A szalóki köztemető. (Hrsz: 416.)



A mai Nemesszalók egykori szalóki községrészben, a Pórszalókot elválasztó határárok mellett, az országút északi oldalán elterülő, vegyes (túlnyomórészt református és evangélikus) felekezetű temető; nyugati sávjában temetkeznek a reformátusok és evangélikusok, a keletiben a katolikusok. A temetőben található legkorábbi sírkő 1791-es halálozási évszámú. A temető déli részén három nagyobb kriptá áll, a Szakonyi családé 1868-ból (műemléki védelem alatt), illetve a Szalóky családé 1886-ból és 1923-ból, ez utóbbi két sírbolt helyi védelem alá helyezése javasolt. Körülöttük jórészt elhagyott temetőrész, mintegy féltucatnyi vörös márvány sírtáblával az 1870-1880-as évekből. Mesternevek: Márvány: Krausz Pápa (1889, 1898, 1909, 1914, 1929); Szalóky, Celldömölk (1911); gránit: Krausz, Pápa (1912, 1925).



Északabbra, a mai használt temetőrészben sok jellegtelen új sírkő között közel negyedszáz régi, vörösmárvány tábla az 1807-1890-es évekből. Ezek közül 12 sírkő Panteon-szerű elrendezésben és másodlagos felállításban, a műemléki védelem alatt álló Szakonyi sírbolt mellett látható. Javasoljuk a nemesszalóki köztemető régi sírköveinek szakszerű felmérését, az értékes emlékek helyi védelem alá helyezését. A régi sírjeleken a következő nevek és halálozási évszámok olvashatók: Németh Mária 1807-ből; Ns. Szalóky Imre 1848-ból és Szalóky Mária 1859-ből; Szalóky Sámuel 1848/49-es honvéd 1949-ből, Ns. Lőke János 1854-ből, Nagy Anna 1854-ből, Szalóky Sándor 1862-ből, Oszvald Sándor 1873-ből, Balassa Gábor 1874-ből, Gyarmathy Pál 1875-ből, Vermes Lajos 1878-ből, Szalóky B. Dániel 1882-ből, Szalóky Imréné 1882-ből, Szalóky Imre

1890 k., Borbély Sándor 1891-ből, Horváth Mihály 1894-ből, Tóth István 1894-ből, Major család 1901-ből, Bodor Györgyné 1904-ből, Csizmadia Károlyné 1907-ből, Krusenszky József 1910-ből stb.



1. Szalóky-kripta 1886-ból.

Leírása:

Félig a földbe ásott, két végiben felfalazott épít-mény, bejárati oldalá-nak falán díszesen faragott vörösmárvány tábla felirat tal: E SÍRBOLT TAKARJA / SZALÓKY MIKLÓSNÉ / szül SZALÓKY RÓZA hamvait / öt megelőző kedvesei körében / élt 42 évet / meghalt

1886 július hó 19-én” A bejárat két oldalán egy-egy szürke márvány obeliszka a 16 éves korában elhunyt Nagy Kálmán (+1883), illetve a 21 éves korában elhunyt Nagy Matild (+1883) neveivel.



2. Szalóky-kripta 1923-ból.

Leírása:

Tégalap alapterületű építmény, sarkain kannelúrázott pillaszterekkel. A hosszabb homlokzati oldalak közepén ugyancsak kannelúrázott pillaszterektől tartott háromszögű timpanonnal lezárt középrizalitok. Mindkét timpanonban domborművű kőtábla a családi címer 15. századi jelleget utánzó heraldikai megfogalmazásával. Az északi oldalon középen nyíló, vasajtós bejárat fölött felirat: SZALÓKY DÁNIEL CSALÁDI SÍRBOLTJA és a címer két oldalán az 1923-as évszám. Ugyanezen homlokzat két oldalsó falmezőjén egy-egy fekete gránit tábla a kriptába temetettek adataival.



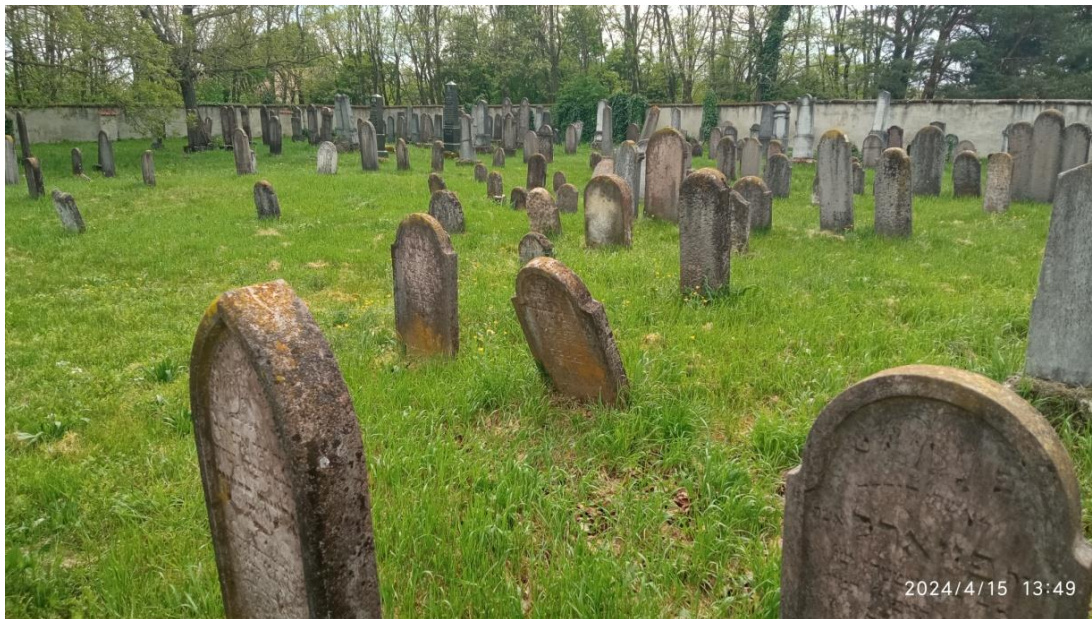
b. Pórszalóki temető. (Hrsz: 499).



A község keleti, pórszalóki részének déli végén, az országút nyugati oldalán elterülő, kis területű temető. Déli fele katolikus, az északi jórészt református. Legkorábbi, művesen faragott, lant alakú

sírkövén az 1808-as halálozási évszám olvasható. Keresztjét mintegy harminc-negyven évvel ezelőtti régebbi fakereszt helyén állították. Elszórtan néhány hagyományos, kereszttel koronázott katolikus, illetve oromzatos református sírtábla márványból és vörös mészkőből. Mesternevek: márvány: Réthy, Győr (1875); Felner, Pápa (1900); Krausz, Pápa (1906, 1922); gránit: Krausz (1936, 1942).

c. Zsidó temető. (Hrsz: 411 és 419).



A Rákóczi út 14. kertjében nyíló, a szalóki temetőhöz észak felől csatlakozó, terméskő kerítéssel övezett, gondozatlan zsidó temető. Dr. Lövei Pál művészettörténész kutatásaiból tudjuk, hogy a



zömmel héber feliratos sírköveken talált legkorábbi halálozási évszám 1815/16, s több az 1820-1850 között felállított sírjel is van a temetőben. Még a II. világháború utáni években is temetkeztek ide. A temetőben közel 200 sírkő van még. A soros rendszer jól felismerhető. A legrégebbi, mintegy féltucatnyi tábla mészkőből és homokkőből, a többség vörös mészkőből faragott hagyományos tábla, a legújabb néhány márvány és gránit obeliszk. Mesternevek: vörös mészkő: főleg Krausz pápai kőfaragó héber betűs, jiddis szignója fordul elő (1875, 1922, 1923); Singer, Celldömölk (1928).

A temetőt az elmúlt években állították helyre, minek kiegészítették annak elkerítését, kitisztították és rendezték a temető területét. A bejáratú kapu mellett emléktábla a felújítás körülményeivel és annak elkészítőinek neveivel. A temető egészének helyi védelem alá helyezése javasolt.

2 KIINDULÓ ADATOK A TOVÁBBI TERVEZÉSI FELADATOKHOZ

2.1 A települési értékleltárban szereplő elemek vonatkozásában releváns rövid és középtávon tervezett változások ismertetése

Jelen Örökségvédelmi Hatástanulmány egy teljes közigazgatási területre kiterjedő, új Településterv készítése és jogszabályi megfeleltetése kapcsán készült, mely a kialakult állapothoz képest (hatályos terv nincs) területhasználati változtatásokat gyakorlatilag nem tartalmaz.

A tárgyi településrendezés a települési értékleltárban szereplő elemek vonatkozásában változásokat nem tervez.

2.2 A 2.1. pontban szereplő változások hatásai

- a régészeti örökségre
- a történeti településre, kialakult település- és tájszerkezetre
- a települési értékleltárban szereplő műemléki értékekre.

Mivel a készülő tervek a kialakult állapothoz képest területhasználati változtatásokat gyakorlatilag nem tartalmaznak, melyek érintenék a felsorolt elemeket sem, így ezzel kapcsolatos hatásokra sem kell számítani.

3 ÉRTÉKVÉDELMI TERV

Az értékleltárban szerepeltetett értékek megőrzését biztosító szempontok és követelmények és az önkormányzati feladatok meghatározása:

A Településterv fogalmán belül a Fejlesztési Terv kidolgozását követően sor kerül a Rendezési Terv elkészítésére. Ennek keretében születnek javaslatok az értékeket is érintően a szabályozási elemekre, illetve az építési övezeti, övezeti előírásokra.

A helyi művi értékek elhelyezkedése a településképi rendelet (TKR) rajzi mellékleteiben kap helyet. A településképi rendelet keretében nagyobb szabadságfokot kap a képviselő-testület a feltárt értékek azonnali levédésére, továbbá szabályozásuk szükség szerinti aktualizálására. Megállapítható tehát, hogy a települési értékek napjainkban nem a Helyi Építési Szabályzat megalkotásával válnak védetté.

A régészeti lelőhelyek, valamint a műemlékek védelmének szabályozásáról a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény gondoskodik.

A helyi értékek védelmével kapcsolatos részletes szabályozásra pedig a településképi rendelet keretében születnek javaslatok.

Követelményekről és feladatokról a műemléket illetve a műemléki területet érintően a Kötv. és a kulturális örökségvédelmével kapcsolatos szabályokról szóló 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet az alábbiakat emeli ki:

Kötv.: „A védett műemléki értékek megőrzése - a védett műemléki értékek fenntartása, A védett műemléki értékek méltó használata és helyreállítása (41-43. §), 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet: A műemléki érték védelme (56-81. §)

A településfejlesztés és a településrendezés során általános célként az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1977. évi LXXVIII. törvény (Étv.) 7. §-a az alábbiakat tűzi ki:

(1) bekezdés c) pont:

„A településfejlesztés és a településrendezés célja a lakosság életminőségének és a település versenyképességének javítása érdekében a természeti, táji és építészeti értékek gyarapítása és védelme, az erőforrások kíméletes és környezetbarát hasznosításának elősegítése.,

(2) bekezdés c) pont:

A településfejlesztés és a településrendezés során, valamint a településrendezési sajátos jogi intézmények alkalmazásával biztosítani kell a területek közérdeknek megfelelő felhasználását a jogos magánérdekekre tekintettel. Ennek során figyelembe kell venni a helyi népesség identitásának erősítését, kulturális örökségük sokféleségének és gazdagságának megőrzését.”

A helyi identitás erősítését, a művi értékek megőrzését kiemelten említő Fejlesztési Terv prioritásai között szerepel az örökségvédelem.

4 ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY RÉGÉSZETI MUNKARÉSZ

4.1 Bevezető

Az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészének tárgya

Az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészének tárgya, Nemesszalók község településrendezési tervének felülvizsgálatához szükséges örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészének elkészítése a település teljes területén. A tanulmány nyilvántartott régészeti lelőhelyek adataira, és a 2024. július 23.-án végzett helyszíni szemle eredményeire épül (a bejárásen részt vettek: Molnár Szabolcs és Szigeti Tamás régész technikusok).

4.2 Jogszabályi környezet

A kulturális örökségvédelem általános elvei:

A régészeti lelőhelyek a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (a továbbiakban Kötv.) 11. § alapján általános védelmet élveznek. A törvény szelleme és a védelem logikája szerint a régészeti lelőhelyek épségét meg kell őrizni. A Kötv. 3. § -a szerint a kulturális örökség védelme érdekében a köz- és magáncélú fejlesztéseket - így különösen a terület- és településfejlesztés, terület- és településrendezés, környezet-, természet- és tájvédelem és az ezzel kapcsolatos beruházások tervezését - e védelemmel összhangban kell végezni.

A kulturális örökség a nemzet egészének közös szellemi értékeit hordozza, ezért megóvása mindenkinek kötelessége. Tilos a kulturális örökség védett elemeinek veszélyeztetése, megromlása, megsemmisítése, meghamisítása, hamisítása. A kulturális örökség elemeit tudományos módszerekkel kell felkutatni, számba venni, értékelni, az utókor számára megőrizni és hozzáférhetővé tenni. (Kötv. 4. § (1.-2.) bek.)

A kulturális örökség védelme közérdek, megvalósítása közreműködési jogosultságot és együttműködési kötelezettséget jelent az állami és önkormányzati szervek, a nemzeti és helyi szervezetek, az egyházak, a társadalmi és gazdasági szervezetek, valamint az állampolgárok számára. (Kötv. 5. § (1.) bek.)

A föld felszínén, a földben, a vizek medrében vagy máshol rejlő vagy onnan előkerülő régészeti lelet állami tulajdon. (Kötv. 8. § (1.) bek.)

A régészeti lelőhelyeket - a fenntartható használat elvének figyelembevételével - csak olyan mértékben lehet igénybe venni, hogy azok állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseik jelentősen ne károsodjanak. (Kötv. 9. §)

A régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti lelőhelyükön, eredeti állapotukban, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni. A régészeti lelőhelyek védelmére irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük. (Kötv. 10. § (1) - (2) bek.)

A régészeti lelőhelyek e törvény erejénél fogva általános védelem alatt állnak. (Kötv. 11. §.)

Ezért egy-egy beruházási területen, a földmunkával járó fejlesztések esetében régészeti lelőhelyek védelme érdekében a fentiek alapján kell eljárni.

Örökségvédelemmel, régészeti lelőhelyek védelmével kapcsolatos alapvető jogszabályok jegyzéke.

a) 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről (Kötv.);

- b)** 191/2001. (X. 18.) Korm. rendelet az örökségvédelmi bírságról;
- c)** 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről, különösen a kunhalmok és földvárak törvényi védelméről (23. § (2) bek.);
- d)** 1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről;
- e)** 439/2013. (XI. 20.) Korm. rend. A régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről
- f)** 13/2015. (III. 11.) MvM rend. A régészeti lelőhely és a műemléki érték nyilvántartásának és védetté nyilvánításának, valamint a régészeti lelőhely és a lelet megtalálója anyagi elismerésének részletes szabályairól
- g)** 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról

A kulturális örökség védelmével kapcsolatos különleges jogszabályok jegyzéke:

- A) 1954. évi Hágai Egyezmény" [1957. évi 14. törvényerejű rendelet a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában, Hágában, 1954. évi május hó 14. napján kelt nemzetközi egyezmény, valamint az ahhoz csatolt jegyzőkönyv (a kulturális javak háború idején megszállott területről való kivételének tilalma tárgyában) kihirdetéséről];
- b) 149/2001 (VIII. 31) Korm. rendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és az Európa Tanács tagállamai között 1992. január 16-án kelt, Vallettában aláírt, a régészeti örökség védelméről szóló Európai Egyezmény kihirdetéséről
- c) 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.
357. § (1) Műemlék vagy védett kulturális javak megrongálása

A régészeti területek típusai:

A régészeti lelőhelyek e törvény erejénél fogva általános védelem alatt állnak. (Kötv. 11. §.)

A Kötv. a régészeti területeket három típusba sorolja be:

- a) Régészeti lelőhely (7. § 35. pont)
- b) Fokozattan védett, vagy kiemelten védett régészeti lelőhely (13. § (3) bek)
- c) Régészeti érdekű területek (7. § 29. pont)

Régészeti lelőhely:

Régészeti lelőhely az a földrajzilag körülhatárolt terület, amelyen a régészeti örökség elemei eredeti történeti összefüggéseikben megtalálhatóak. A régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti helyükön, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni, ezért a védelmükre irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenni (Kötv. 10. § (1)-(2) bek). A régészeti lelőhelyeket a földmunkával járó fejlesztésekkel el kell kerülni (Kötv. 19. § (1) bek).

Ha a régészeti lelőhely elkerülése a fejlesztések, beruházások költségeit aránytalanul megnövelné, vagy a fejlesztés, beruházás másutt nem valósítható meg, a veszélyeztetett régészeti lelőhelyeket előzetesen fel kell tárni (a továbbiakban: megelőző feltárás).

A megelőző feltárás részeként a régészeti lelőhelyen - a hatóság eltérő rendelkezésének hiányában - próbafeltárást kell végezni. A régészeti érintettség mértékétől függően - külön jogszabályban meghatározott feltételek fennállása esetén - a hatóság régészeti megfigyelést írhat elő.

A megelőző feltárással kapcsolatosan a feltárással jogosult intézmény és a beruházó írásbeli szerződést köt. A szerződés tartalmazza a feltárás módját, időtartamát, a feltárással jogosult intézmény által végzendő régészeti feladatellátás költségét, valamint a jogszabályban meghatározott egyéb szakmai feltételeket. A (10) bekezdés szerinti szerződést a feltárással jogosult intézménynek és a beruházónak a jogszabályban meghatározott adattartalomnak a beruházó által történő rendelkezésre bocsátásától számított 15 napon belül kell megkötöni (Kötv.22§ (10) és (11) bekezdés)

Nagyberuházás (Kötv. 7§ (20) bekezdés) esetén a Kötv. 23/B-F § szerint, kell eljárni!

Azt a természetes vagy jogi személyt és jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetet, aki (amely) az e törvényben engedélyhez kötött tevékenységet engedély nélkül vagy attól eltérő módon végzi, illetve a védetté nyilvánított, vagy e törvény erejénél fogva védelem alatt álló kulturális örökség elemeit jogellenesen megsemmisíti, vagy megrongálja, illetve a védett kulturális örökségi elemet kötelezettségének elmulasztásával veszélyeztet, örökségvédelmi bírsággal (a továbbiakban: bírság) kell sújtani. Az örökségvédelmi bírság kiszabása nem mentesít egyéb, építésügyi eljárásban kiszabható bírság alól.

Bírsággal sújtható az, aki a jogszabály által előírt bejelentési kötelezettségének nem tesz eleget.” (Kötv. 82. § (1) (2))

A 191/2001. (X. 18.) Korm. rendelet alapján (2. § (2) bek.) A bírság megállapítása szempontjából a Kötv. 46. § -ban meghatározott kulturális javak és a nem védett kulturális javak a IV., a nyilvántartott régészeti lelőhelyek és a kulturális örökség ideiglenes védelem alatt álló elemei az I. kategóriába tartoznak. 2. § (4) bek.) A kulturális örökségnek a Kötv. hatálybalépése előtt védetté nyilvánított elemei közül a régészeti lelőhelyek és kulturális javak e rendelet alapján mindaddig az I. kategóriába tartoznak, amíg a védettségükre vonatkozó rendelet, illetve határozat másképp nem rendelkezik.

Ezzel párhuzamosan a szabálysértési jog és a büntetőjog is védelembe részesíti a régészeti lelőhelyeket.

A régészeti lelőhelyek védelme a tulajdonos rendelkezési jogát is korlátozza. A Btk. 357. § büntetni rendeli a régészeti jelentőségű földterületeken elkövetett rongálást:

(1) Aki a tulajdonában álló, a kulturális javak körébe tartozó és védett tárgyat megrongálja, büntetést követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki az (c) bekezdés szerinti tárgyat megsemmisíti, vagy annak helyrehozhatatlan károsodását idézi elő, öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Fokozattan védett, vagy kiemelten védett régészeti lelőhely:

A régészeti lelőhelyek a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. tv. Enejénél fogva védelem alatt állnak, illetve miniszteri rendelettel, vagy hatósági eljárás során lettek kiemelten védetté nyilvánítva. Kiemelten védett az a régészeti lelőhely, mely kivételes tudományos jelentőséggel, nemzetközi vagy országos szempontból kiemelkedő fontossággal bír. Fokozattan

védett az a régészeti lelőhely, melynek tudományos jelentősége megállapítható, és nagyobb tájegységre nézve kiemelkedő fontossággal bír.

A Kövt. 13. § (1) bekezdése értelmében a védetté nyilvánított régészeti lelőhelyen nem lehet olyan tevékenységet folytatni, amely annak akár részleges állapotromlását eredményezheti. A (2) bekezdése értelmében védetté nyilvánított régészeti lelőhelyhez védőövezetet lehet kijelölni.

Régészeti érdekű terület:

Régészeti érdekű területnek számít valamennyi olyan terület, természetes vagy mesterséges üreg és a vízmedrek azon része, amelyen, illetve amelyben régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető. (Kötv.7. § 29.) pont) „A régészeti örökség elemei a régészeti érdekű területekről vagy a régészeti lelőhelyről csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el. (Kötv. 19. § (2) bek.) A fentiek alapján, ezért fokozott figyelemmel és óvatossággal kell eljárni minden földmunkával járó beruházás, területfejlesztés esetén. A beruházás megtervezése előtt, a beruházás megvalósíthatóságának érdekében a tervezett beruházás helyszínét ezért célszerű kulturális örökségvédelmi szempontból megvizsgálni.

„A régészeti örökség elemei a régészeti érdekű területekről vagy a régészeti lelőhelyről csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el.” Ennek alapján fokozott figyelemmel és óvatossággal kell eljárni és minden tervezett földmunka előtt célszerű a Hatósággal, a Járási építésügyi és örökségvédelmi hivatallal (hatóság) egyeztetni.

Amennyiben régészeti érdekű területen földmunkák során addig ismeretlen régészeti lelőhely kerül elő, abban az esetekben a végzett tevékenységet abba kell hagyni, és a helyszín vagy lelet őrzése mellett haladéktalanul értesíteni kell a területileg illetékes önkormányzat jegyzőjét, aki a területileg illetékes múzeum (jelen esetben: Laczkó Dezső Múzeum, 8200 Veszprém, Török Ignác u. 7.) és a hatóság szakmai bevonásáról köteles gondoskodni. A bejelentési kötelezettség a felfedezőt, az ingatlan tulajdonosát, az építtetőt és a kivitelezőt egyaránt terheli, elmulasztása örökségvédelmi bírság kiszabását vonja maga után (Kötv. 82. § (2) bek.) A múzeum 24 órán belül írásban köteles nyilatkozni a munka folytathatóságáról, amennyiben „a múzeum nyilatkozata alapján a régészeti emlék vagy a lelet veszélyeztetése nélkül a tevékenység még részlegesen sem folytatható, a tevékenység jellege szerint illetékes hatóság köteles annak folytatását azonnali hatállyal megtiltani és legfeljebb 30 napra felfüggeszteni, és intézkedéséről a hatóságot értesíteni”. Mentő feltárás esetén a szükséges beavatkozás költségeit a feltárással jogosult intézmény (múzeum) köteles állni.

A lelet, illetve a lelőhely bejelentőjét jutalom illeti meg. A régészeti lelőhely és a lelet megtalálójának elismerését a 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 55§ részletesen szabályozza. A nyilvántartásban nem szereplő régészeti lelőhelyben vagy az onnan származó leletekben okozott kár, illetve ezek megsemmisítése ugyancsak büntetendő cselekmény, a Btk. 357 § (1) és (2). pontja alapján

Kunhalmok, földvárak természetvédelmi oltalma:

68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 2§ 11. pont szerint, a tájképi jelentőségű régészeti lelőhely: olyan régészeti lelőhely, amely megjelenésével környezetének meghatározó tájképi eleme (így különösen erőd, erődítés, vár, templom maradványai, földvár, halomsír, kunhalom, a domborzatból kiemelkedő, többszörösen rétegzett tell-település).

A táji értékek kiemelt természetvédelmi oltalmáról a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény rendelkezik. 23. § (2) bekezdése szerint: a törvény erejénél fogva védelem alatt áll valamennyi forrás, láp, barlang, víznyelő, szikes tó, kunhalom, földvár. Az e bekezdés alapján védett természeti területek országos jelentőségűnek [24. § (1) bekezdés] minősülnek.

A 28. § (5) bekezdése szerint: a 23. § (2) bekezdése alapján védett forrás, víznyelő, kunhalom, földvár természeti emlékek minősül, így a 28. § (1) bekezdés szerint védett természeti területnek minősül.

1. Örökségvédelmi vizsgálat:

a) – b) A település történeti leírása (a történeti település- és tájszerkezet alakulása, a történeti településmag) és a település régészeti örökségének felmérése

A település Marcalba futó Hajagos-, és a Szalóki-patak kereszteződésénél kialakult, szigetszerű hordalékkúpot veszi birtokba.

A kedvező adottságú, Marcalhoz közel eső terület régészeti öröksége a község gazdag történeti múltjáról és egykori településtörténeti csomópontjairól árulkodik.

Az újkőkortól folyamatosan adatolt megtelepedésnek, a mai település szempontjából kétség kívül legjelentősebb állomása, az Árpád-kori eredetű, a maival részben megegyező, helyi településhálózat kialakulása.

Ebben pedig a középkori Szalókfölde, vagy Nemesszalók mellett kitüntetett szerepe van annak déli szomszédságban elhelyezkedő ún.: Pórszalóknak, ugyanis e két település összeolvadásából alakult ki a jelenlegi község. A két ismert és részben településszerkezetileg is azonosítható településrész mellett a jelenlegi közigazgatási határon osztozott a Szalóktól délkeletre fekvő Antfa (Onfalva) is.

A török idők pusztulást követően ez a tagolt településhálózat lényegében a két településből összeolvadó Nemesszalókra „egyszerűsödött”, amely azonban helynevekben és részben régészeti leletekben is megőrizte az egykori sokszínűségét (1-3. képek).

c) Értékleltár

cc)a védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeket és a nyilvántartott régészeti lelőhelyek

A Kötv 11. § szerint: A nyilvántartott régészeti lelőhelyek e törvény erejénél fogva általános védelem alatt állnak.

Nemesszalók község területét a nyilvántartott adatok alapján 8 régészeti lelőhely érinti. Ezek között nem szerepel kiemelten védett régészeti lelőhely.

Lelőhely azonosító	Helyszín, elnevezés	Jellege	Kora	HRSZ nyilvántartott adatok
8710	Belterület	▪ Épület ▪ Település ▪ Malom	▪ Középkor, ▪ Középkor ▪ Középkor	329, 330, 286/2, 286/3, 286/1, 277, 279, 280, 332/4, 332/5, 333 Malom feltüntetése téves!
8711	Pórszalók-Bódogtag	▪ Település ▪ Templom	▪ Középkor ▪ Középkor	062/3
8713	Uradalmi-erdő I.	▪ Sír (halmok, temető)	▪ Őskor	0110/1
8714	Uradalmi-erdő II.	▪ Sír (halmok, temető)	▪ Őskor	0107/3
8715	Országúti-dűlő, Rövid-dűlő, Csalitos-dűlő I.	▪ Telepnyom ▪ Telepnyom ▪ Telepnyom ▪ Telepnyom ▪ Telepnyom ▪ Telepnyom	▪ Őskor, újkőkor, középső újkőkor ▪ Őskor, bronzkor, urnasíros kultúra ▪ Őskor, vaskor, keleti-Hallstatt kultúra ▪ Római kor ▪ Árpád-kor ▪ Késő középkor	038/3, 043/1, 043/2, 043/3, 052, 056, 057/4, 057/5, 021/2, 021/3, 021/9, 021/10, 055, 038/2 Részben Dabrony területén. Nemesszalóki érintett hrszk.: 038/2, 038/3, 043/1, 043/2, 043/3, 052, 055, 056, 057/4, 057/5
8716	Uradalmi-erdő III.	▪ Sír (halmok, temető)	▪ Őskor	099/3, 0100/2, 0101/1
8717	Antfa	▪ Telepnyom ▪ Épület	▪ Római kor ▪ Árpád-kor	064, 069/7, 069/8

		▪ Malom ▪ Település	▪ Árpád-kor ▪ Középkor	Malom feltüntetése téves!
55389	Országúti-, Rövid- és Csalitos-dűlő II.	▪ Telepnyom	▪ Őskor, vaskor	021/1, 021/10, 021/2, 021/3, 021/9, 052/1, 052/2, 052/3, 052/4 Részben Dabrony területén. Nemesszalóki érintett hrszk.: 052/1, 052/2, 052/3, 052/4

A település területén található, régészeti lelőhelyekre vonatkozó adatok az 1960-as évek végén, a Magyarország Régészeti Topográfiája (MRT) program keretében kerültek rögzítésre.¹ Ez a lelőhely állomány pedig az MRT program kiegészítése, illetve a lelőhelyek 2005-ben végzett revíziója során került pontosításra, részben újbóli leírásra.

A település közigazgatási területén belül ennek ellenére egy régészeti lelőhely, egymástól jelentősen elkülönülő: „dupla” kontúrral szerepel.

1. A 8710 azonosító számú, ún.: Belterület, régészeti lelőhely kettős kontúrja feltehetően a lelőhely azonosítás problémái miatt maradhatott a nyilvántartásban.

Az MRT 4. Nemesszalók egykori település központját a jelenlegi település északi oldalára teszi a mai plébánia környezetébe. Az MRT kiegészítése csupán a Pórszalóki plébániára vonatkozó adattal egészítette ki az MRT 4. forrásait. A 2005. évi revízió, az azonosítással kapcsolatban kritikát fogalmazott meg, mivel azonban a plébánia környezetének középkori eredete a beépítettség miatt terepbejárással nem vizsgálható, ezt jelenleg sem igazolni, sem cáfolni nem lehet. **Ugyanakkor a kettős kontúr fenntartása nem indokolt, fentiek ismeretében, a déli, nagyobb, és a plébániára mutató északi, kisebb határvonal összevonása, egységes határvonal kialakítása javasolt. Ez a változtatás a nyilvántartott hrsz.-kat nem érinti. A „malom” mint jelenség feltüntetése téves, az MRT4. ezt feltételesen zárójelben használta, utalva a középkori forrásokra, de azonosítása az adott lelőhellyel nem hozható összefüggésbe. Ugyanez vonatozik Antfa (azonosító: 8717) régészeti lelőhelyen a nyilvántartott adatok között szereplő malomra is.**

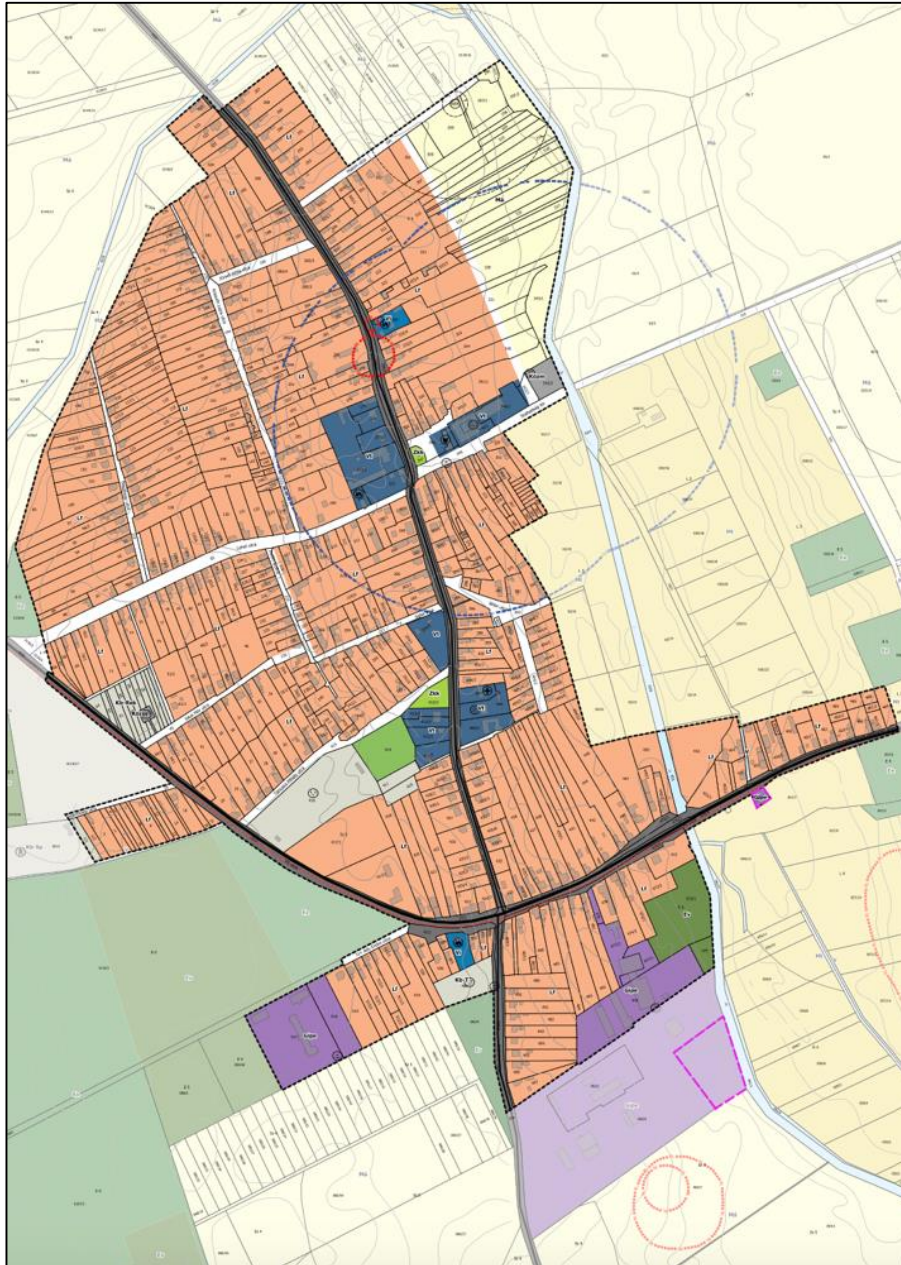
¹ Torma István Szerk.: Magyarország Régészeti Topográfiája 4. kötet, Pápai és Zirci Járás (Budapest, 1972) 180-182., kiegészítése: Ilon Gábor Szerk.: Pápai Múzeumi Értesítő 5. (Pápa, 1995) Régészet és természettudományok, Ilon Gábor: A Magyarország Régészeti Topográfiája 4. kötetének (hajdani pápai járás) kiegészítése 1970-1994, 112 (56).



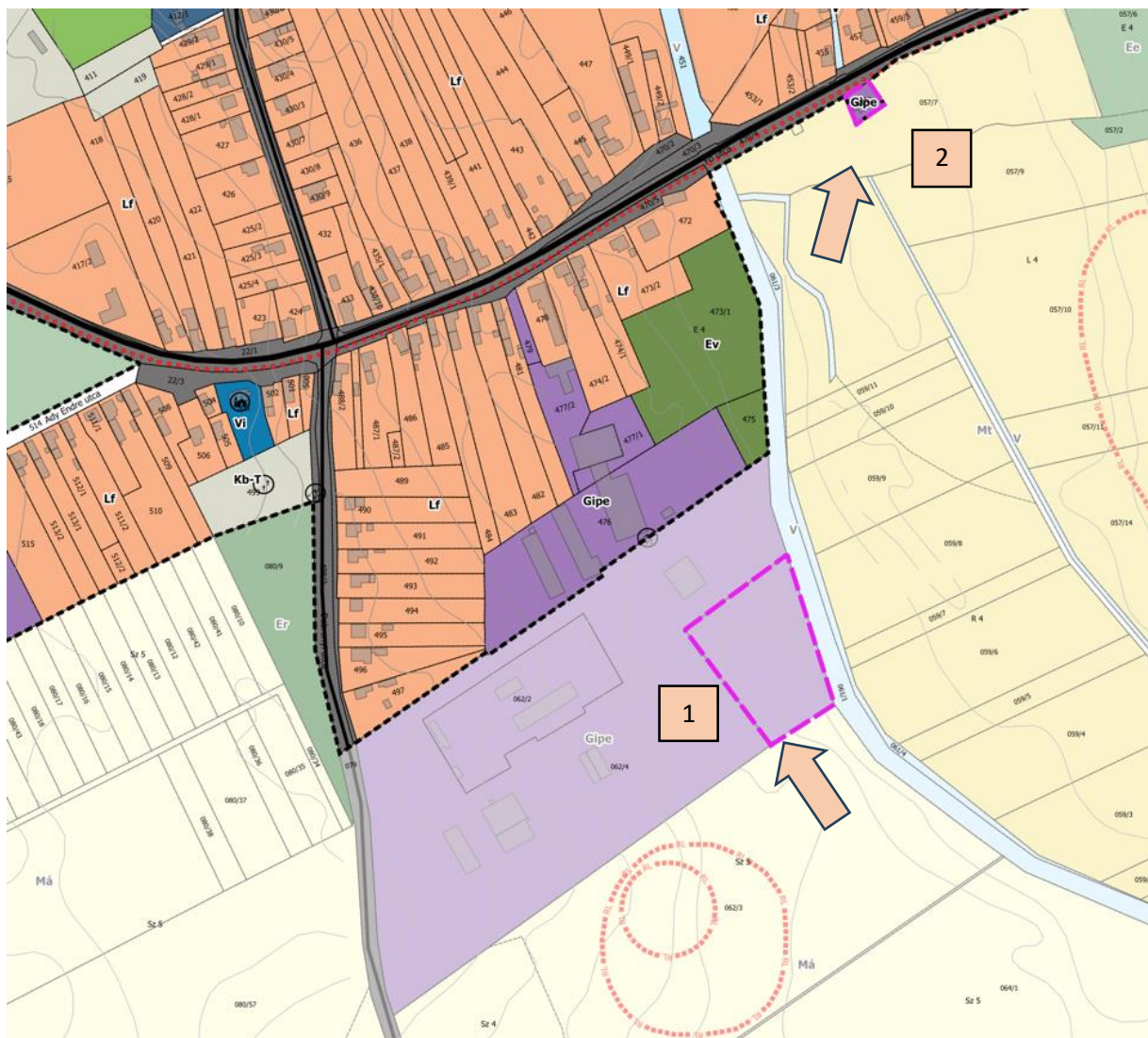
2. A rendezés során tervezett változások hatáselemzése

ba) Az ismert változások hatásai a régészeti örökségre

Nemesszalók község régészeti öröksége, nagyobb részben általános mezőgazdasági hasznosítású, területen, részben pedig beépített területen fekszik. A település közigazgatási területén belül, a mezőgazdasági művelésből, és települési infrastruktúra fejlesztésből adódó bolygatáson túl, nem ismert nagyobb, a régészeti örökség fenntarthatóságát veszélyeztető tényező. Újronnan beépítésre szánt területek és az egyéb területeken belül történt átsorolások a régészeti örökség hosszútávú fenntarthatóságának figyelembe vételével, illetve alapvetően a területek valós használatának megfelelően kerültek kialakításra. A tanulmány keretében az új beépítésre szánt területeknek, a terepbejárás alapján vizsgálatát végeztük el, ahol a rendezés befolyással van az ismert, illetve ismeretlen régészeti lelőhelyállomány fenntarthatóságára.



TERVEZETT VÁLTOZTATÁSOK (4-8. képek)



Új beépítésre szánt: a 471 hrsz ingatlan, a 062/3 telek egy részét Gipe-be kerül átsorolásra.

1. 471 hrsz ingatlan:

A vizsgált terület jelenleg részben vegetációval, részben bálatekercsekkel fedett. A területet hasznosítás jelenlegi módja és terület állapota miatt bejárására nem volt mód, régészeti adatgyűjtésre alkalmatlan. A terepbejárást korlátozó tényezők miatt régészeti korckázatokra vonatkozó megállapításokat nem lehet tenni.

Ugynakkor fontos szempont, hogy a terület közvetlen környezetében, attól kissé délnyugatra található az 8711 azonosító számú: Pórszalók-Bódogtag elnevezésű régészeti lelőhely, azaz az egykori Pórszalók középkori település. Tekinettel korlátozott megfigyelési lehetőségekre a lelőhely kiterjedése a változtatással érintett földrészletre nem vizsgálható, ezért újabb, eddig ismeretlen régészeti leletek, lelőhelyrészletek előkerülését nem lehet kizárni, így ezt a földrészletet, különös tekintettel a középkori településhez kapcsolódó régészeti lelőhely közelségére, Régészeti Érdekű Területként kell kezelni.

Új, eddig ismeretlen régészeti lelőhelyrészletek előkerülése esetén, 2001. évi LXIV. törvény 24. § (2) alapján kell eljárni:

Ha régészeti feltárás nélkül régészeti emlék, lelet vagy annak tűnő tárgy kerül elő, a felfedező, a tevékenység felelős vezetője, az ingatlan tulajdonosa, az építtető vagy a kivitelező köteles

a) az általa folytatott tevékenységet azonnal abbahagyni,

b) a jegyző útján a hatóságnak azt haladéktalanul bejelenteni, amely arról haladéktalanul tájékoztatja a mentő feltárás elvégzésére jogosult intézményt, valamint

c) a tevékenységet szüneteltetni, továbbá a helyszín és a lelet őrzéséről - a felelős őrzés szabályai szerint - a feltáráshoz jogosult intézmény intézkedéséig gondoskodni (továbbiakban: Új, eddig ismeretlen régészeti lelőhelyrészletek előkerülése esetén, 2001. évi LXIV. törvény 24. § (2) alapján kell eljárni)

2. 062/3 telek:

A vizsgált terület részben beépített, részben vegetációval fedett földrészlet. A területet hasznosítás jelenlegi módja és terület állapota miatt bejárására nem volt mód, régészeti adatgyűjtésre alkalmatlan. A terepbejárást korlátozó tényezők miatt régészeti korckázatokra vonatkozó megállapításokat nem lehet tenni. Környezetében nincs ismert, nyilvántartott régészeti lelőhely. Mindezek ellenére, tekintettel a vizsgált terület patakhöz közeli fekvésére, a korlátozott megfigyelési lehetőségekre, illetve a területen tervezett, alapvetően talajbolygatással járó hasznosítási változásra, a vizsgált földrészleten belül újabb, eddig ismeretlen régészeti leletek, lelőhelyrészletek előkerülését nem lehet kizárni, így azt Régészeti Érdekű Területként kell kezelni.

Új, eddig ismeretlen régészeti lelőhelyrészletek előkerülése esetén, 2001. évi LXIV. törvény 24. § (2) alapján kell eljárni

3. Az értékvédelmi terv

a) Az értékleltárban szerepeltetett értékek megőrzését biztosító szempontok és követelmények

Nemesszalók község közigazgatási területén belül 8 nyilvántartott régészeti lelőhelyről vannak ismereteink. Ahogy erről korábban szó esett, nagyobb részben általános mezőgazdasági hasznosítású, területen, részben pedig beépített területen helyezkednek el. A mezőgazdasági művelés alatt álló, földrészleteken, jellemzően nem ismert, a jelenlegi, alapvetően gazdálkodási tevékenységből adódó, általános kockázatoknál nagyobb, a lelőhelyek állapotát veszélyeztető tényező. A településtervezés során egyértelműen figyelembe kell venni azonban, a területet tagoló és vízrajz, egyedi, településtörténeti adottságait. A Hajagos-, és Szalóki-patakok környezetében fekvő kisebb kiemelkedések, kedvező adottságú dombhátak régészeti érintettségét akkor sem lehet kizárni, ha ott nincs ismert, nyilvántartott lelőhely. Az ilyen adottságú területrészeket régészeti érdekű területként kell kezelni.

A régészeti lelőhelyek lehatárolására vonatkozó információkat, a megfigyelés változatos körülményei és a környezeti adottságok miatt legtöbbször csak tájékoztató jellegűnek lehet tekinteni. Az adatok mögött, több esetben összefüggő, nagy kiterjedésű történeti települések, települési rendszerek sejthetőek, így az ismert és közhiteles nyilvántartásban szereplő lelőhelyeken kívül újabb régészeti jelenségek, régészeti lelőhelyek, lelőhelyrészletek előkerülését nem lehet kizárni!

Fontos szempont, hogy a régészeti és történeti források alapján a mai Nemesszalók két középkor településközponttal rendelkezik (Szalók és Pórszalók). Ezek az egykori településközpontok részben belterületen (Szalók), részben bel-, és külterületen (Pórszalók), fekszenek. A jelenlegi terület hasznosítás nem áll ellentétben a régészeti lelőhelyek hosszú távú fenntarthatóságával, ugyanakkor a település infrastrukturális fejlesztése és a lakóterületek növelése együtt jár a régészeti lelőhelyek állapotába történő folyamatos beavatkozással. Jelnetős konfliktushelyzetet teremt, hogy a történeti település központok lehatárolása a jelenlegi történeti és régészeti források ismeretében nem lehetséges! Mivel azonban beépített területen lévő ismert, illetve ismeretlen lelőhelyrészleteket elsősorban az újabb beépítésekhez és közműfejlesztésekhez kapcsolódó talajbolygató tevékenység veszélyeztetheti, ezek tervezésekor figyelembe kell venni a régészeti örökség érintett elemeit és törekedni kell azok fenntarthatóságának biztosítására.

Különös tekintettel arra, hogy az egykori településközpontok, így különösen: a 8710 azonosító számú, ún.: Belterület, 8711 azonosító számú: Pórszalók-Bódogtag esetében, illetve a külterülete fekvő, 8717 azonosító számú: Antfa (Ondfalva) esetében a falvak plébániái nem azonosíthatóak, az adott régészeti lelőhelyek vagy ezek környezetben környezetében tervezett bármilyen, jövőbeni talajbolygatással járó beavatkozás esetén számítani kell az egykori épített környezet (falak) valamint a középkori templom körüli temetőhöz tartozó temetkezések előkerülésére.

A település közigazgatási határán belül korábban azonosított őskori sírhalmokat, temetőket (Uradalmi-erdő I., Uradalmi-erdő II., Uradalmi-erdő III. lelőhelyek azonosító: 8713, 8314, 8316), az intenzív föld-, illetve erdőművelés feltehetően megsemmisítette, az esetleges intakt részek, valamint az egykori temetők kiterjedésének azonosítása és a teljes pusztulást megelőző „lelet mentés” szisztematikus geofizikai kutatás, és/vagy régészeti feltárás nélkül nem lehetséges.

Az önkormányzati feladatok meghatározása

A régészeti lelőhelyeket érintő tervezett besorolási változtatásokhoz kapcsolódó tervezés és a földmunkával járó kivitelezés során fenti megfigyeléseket, az értékvédelmi tervben tett megállapításokat és javaslatokat figyelembe kell venni, a régészeti lelőhelyek védelme érdekében a 2001. évi LXIV. törvény, illetve a 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet rendelkezései alapján kell eljárni.

Új, eddig ismeretlen régészeti lelőhely előkerülése esetén, 2001. évi LXIV. törvény 24. § (2) rendelkezései az irányadóak.

4. Nyilatkozat

Nyilatkozat a tervezett megoldásokról és kulturális örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésre való jogosultságról

Alulírott, Dr. Belényesy Károly, régész, nyilatkozom, hogy a 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 84. § (2) bekezdésének a) pontja szerinti előírásnak megfelelően szerepelek az adott örökségvédelmi területre vonatkozó szakértői névjegyzékben, valamint a 439/2013. (XI. 20.) Korm. rendeletben foglalt előírásnak megfelelően rendelkezem régész szakirányú felsőfokú végzettséggel.

Régész diploma száma: 660/99 (ELTE-BTK)

Szakértői engedély száma: 15-016

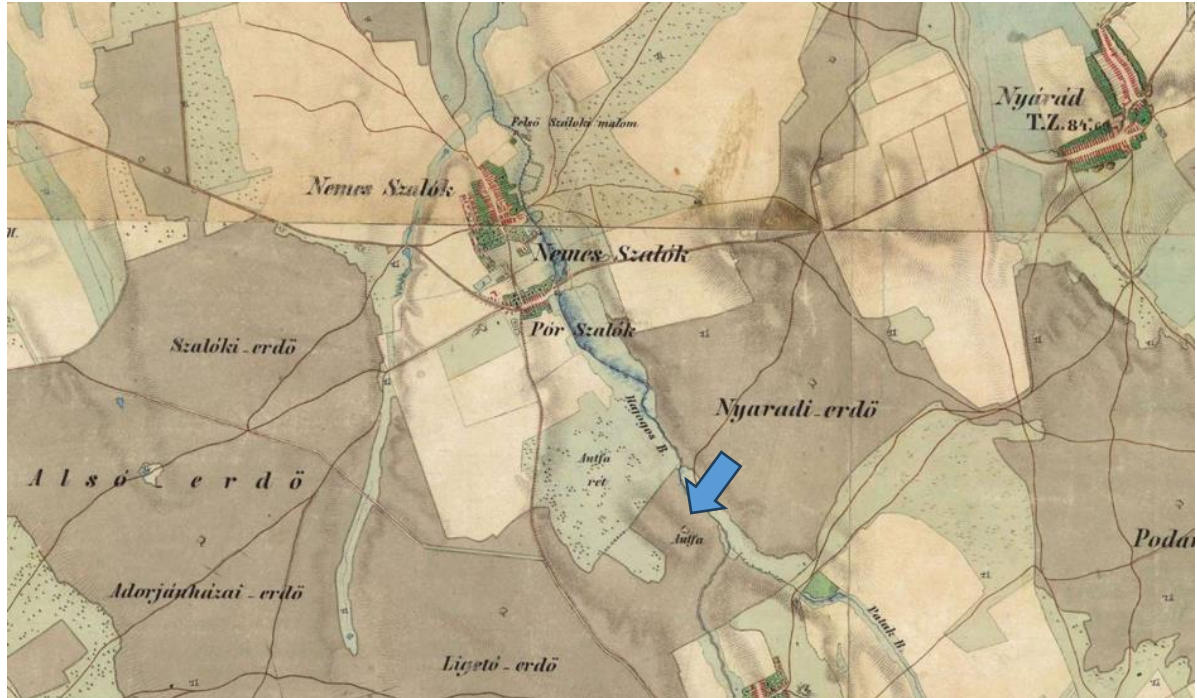
A településrendezési tervben szereplő megoldások megfelelnek az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak.

Budapest, 2024. július 26.

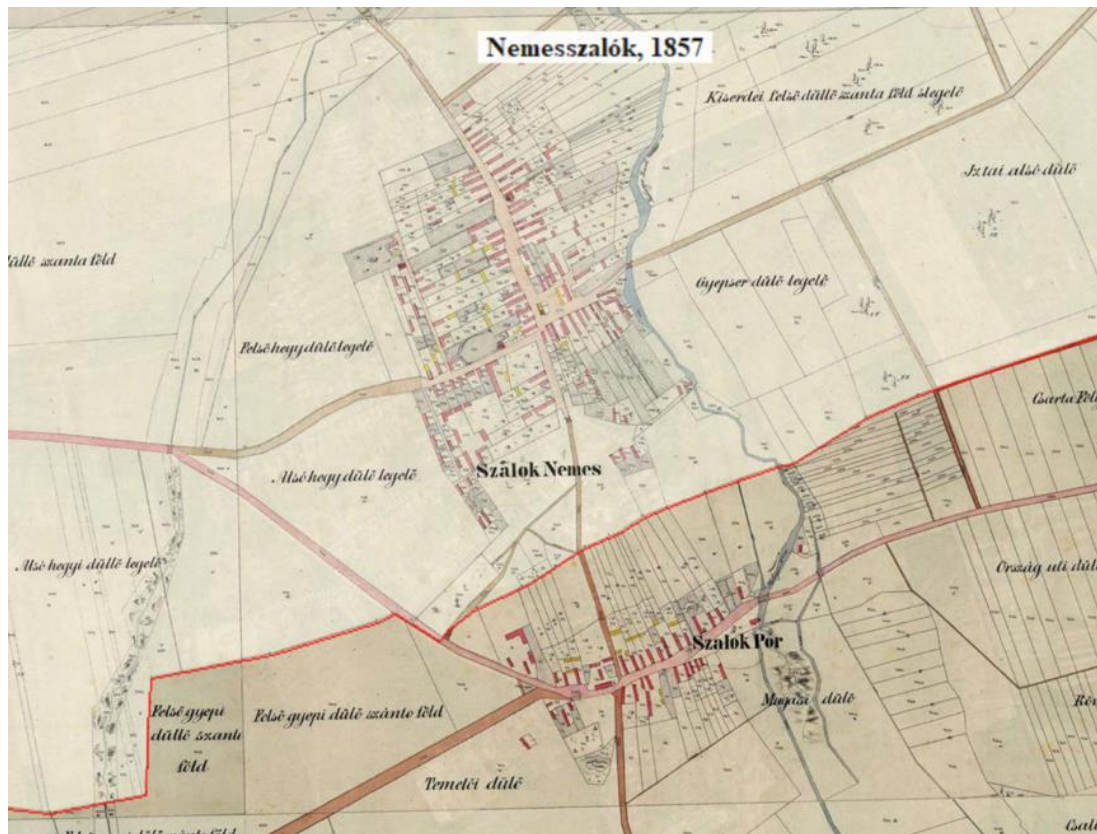

Dr. Belényesy Károly
régész, örökségvédelmi szakértő



1. A Hajagos-patak nyugati partján elhelyezkedő Nemesszalók és a tőle délre fekvő, még különálló Pórszalók az Első Katonai Felmérés (1763-1787) térképlapján, forrás: Arcanum, <http://mapire.eu/hu/>



2. Nemesszalók és Pórszalók Második Katonai Felmérés (1806-1869) térképlapján, délen Antfa kiemelkedő hordalékkúpja, forrás: Arcanum, <http://mapire.eu/hu/>



3. Nemesszalók és a tőle délre fekvő, még különálló Pórszalók részben középkori, késő középkori településszerkezete a két település 1857-es kataszteri felmérésén, forrás: Arcanum, <http://mapire.eu/hu/>

VIZSGÁLT TERÜLETEK



4. 062/3 telek, Gipe



5. 062/3 telek, Gipe



6. Az új beépítésre szánt 471 hrsz ingatlan területe



7. Az új beépítésre szánt 471 hrsz ingatlan területe



8. Az új beépítésre szánt 471 hrsz ingatlan területe

cím	hrsz		M1.
Nemesszalók, Községi temető	416.		
rendeltetés	EOV Y	EOV X	
Szakonyi kriptá			
védelem (törzsszám – azonosító – bírság kategória)			
Műemlék (10957-10091-II.)			

Leírása:

1868-ban építette a községben akkor birtokos Szakonyi család. Vakolt homlokzatú, cserépfedésű, romantikus jellegű épület téglalap alaprajzú kriptával, külső sarkain karcsúsított alsó, és kiugró, hasáb alakú felső részből álló sarokpillérekkel. A keleti (fő)homlokzat közepén erősen előreugró rizalit, lépcsőzetes, romantikus jellegű oromzattal – az oromzat tetején vas kettős kereszt – és a kriptatérbe vezető, kőkeretes bejárattal. A kereszt fölött az oromzatban vörös márványtábla, felirata: „Az Élet Örömnök s bának Változása / csak itt van egyedül a béke Hazája / NS SZAKONYI NEMZETSÉG / SIRBOLTJA / Építette / SZAKONYI ISTVÁN / és Hitvese / M: NAGY ESZTER / Maguk és utodaik számára. / 1868.”



A bejárati vas ajtóablát külső oldalán három, kovácsoltvas levéldíszben végződő pánt tartja, két mezőre osztott belső oldalán egy-egy vas rozetta. Hajlított kilincse is eredeti. A lefelé vezető lépcső félig földbe mélyedő, kosáríves dongájú, kétoldalt fekvő téglalap alakú szellőző ablakkal ellátott kriptarészbe vezet. A kriptá nyugati, temetkezésre használt részét fal választja le, középen kétoldalt hullámíves faragott vörösmárvány tábla: „E Sírbolt alatt nyugosznak hamvai / Idősb. SZÁKONYI JÁNOSNAK + 1791 / SZAKONYI ANNA + 1812 / és JÁNOS testvérének + 1844 / SZAKONYI / FERENCZNEK + 1831 / és hitvesének / BERZSENYI TERÉZIÁNAK + 1840”.



A falon oldalt egy további, vörös-gránit tábla Vitéz Szakonyi István (1911-1974) sírfeliratával. A kriptatérben három újabb temetkezés fa

koporsója.

Az építmény keleti homlokzati fala előtt, a bejárattól jobbra, félköríves oromzattal lezárt, finom keretsávval tagolt, vörös márványból faragott sírtábla, vésett, kissé szabálytalan betűfaragású sírfelirattal: „Néhai Tek N. és N. / SZAKONYI JÁNOS / Fő Bíró Úr / testének hamva itt várja / az igaz Ítéltő-Bíró. / Született 1747 E Aug. 16. N. / Meg-holt 1791 E Nov. 16. N.

cím Nemesszalók, Rákóczi utca	hrsz 329.		HV 1.
rendeltetés Református templom	EOV Y	EOV X	
védelem Helyi egyedi védelem			
<u>Története-leírása:</u> Részben fonódik a középkori katolikus templomhoz, melyről 1271. óta van írásos emlék, és melyről tudjuk, hogy az 1700-as évek második felében elhagyott. Az 1758. évi katolikus visitacio megállapítja, hogy mind Nemes- mind Pár Szalók (katolikus) egyház nélkül van, viszont a kálvinistáknak saját fából épült oratóriumuk van. Ezt az épületet a Nemes Szalóki Pál és Péterfi Anna 1686-ban ajándékozott templom- és iskolafundus révén valósult meg, melyre rövidesen templomot is és iskolát is építettek. Bél Mátyás említi, hogy az 1700-as évek elején a reformátusoknak lelkipásztoruk van. Az 1721. évi vallásügyi bizottság előtt vallomást tevők szerint az egész falu evangélikus és református vallású, akiknek akkor az evangélikus tanító tartott istentiszteleteket. Az 1748. évi katolikus visitacio csak református prédikátort talál. Református istentisztelet minden harmadik vasárnap volt a mihályházi lelkész szolgálatával mindaddig, amíg 1752-ben el nem tiltották attól, de azután is szabad volt neki keresztelni, házassagot esketni. A szalókiak átjártak istentiszteletre Mihályházára. 1773-ban magyar falu. 1775-ben megtiltották, hogy a predikátor átjárjon hozzájuk, de ők ezzel mit sem törődtek, a maguk felelősségére és jótállására tíz szalóki nemes ember kérte a prédikátort, hogy tovább is szolgáljon nekik. A Türelmi Rendelet megjelenése után újra megkezdték vallásgyakorlatukat, mint Mihályháza leányegyháza. Az 1783. évi 1. katonai térkép templomot említ, de hogy kié, nem mondja. A jelenlegi kőtemplom 1787-ben épült, a 17 m torony 1839-ben épült a templom délnyugati homlokzata elé. Az 1841. évi Kopácsy-féle (katolikus) egyházmegyei térkép Nemesszalókon református anyaegyházat jelöl, parókiával. Az 1857. évi kataszteri térkép már jelenlegi helyén ábrázolja, toronnyal (ezeknél a térképeknél szokatlanul aránytalanul). A torony 1839-ben épült, ezt örökítették meg centenáriumán táblával a bejárat fölött. Lelkészei: 1652-78 között lásd a mihályháziakkal tartanak közösen lelkészt. - Beládi Mihály 1699-ben csak helyben. - 1700-1943-ig lásd a mihályháziakat. - Szántó Emil 1943-60. - Bábás Tibor 1960-69. - Bátky Miklós 1969-72. - Pöör József 1972-73. - Kovács Sándor 1973-80. - Gavallér Pál 1980. - Pápai Szabó György 1980-84. - Péntek Lajos 1984-90. - Kövecsi Imre s1.1990-91. - Nemes Kálmán h.1991-92. - Pátkai Gyula Sándor 1991-96. - Kovács Elemér 1996-97. - Ettől kezdve táregyházközség Mihályházával: Pátkai Gyula Sándor 1997-től mind e mai napig. Itt van eltemetve Lőke Sándor kisigmándi lp. t 26. é. 1926. nov. 23. <u>Jellege:</u> Községbelsőben, a Vinár felé menő úton, a lakóházak sorába épült későbarokk eredetű épület. Nem védett. <u>Külseje:</u> Az előálló torony határozza meg tömegét, jellegét, stílusát. A hajó semmitmondó, feltehetően sematizált. Sima falak, meglehetősen kicsi, félköríves ablakok a déli oldalon, az északin csak egy még kisebb. Záróparkánya jellegtelen, csatlakozása az oromfal dúsabb párkányához megoldatlan. Hátsó oromfalának csúcsán vaskakas. Cserépfedés. A torony későbarokk motívumokkal épült utólag, tömegében, formájában, részletképzéseiben minőségi váltást jelent az aléptímenyhez képest, bár ez a karakter 1839-ben már némileg archaizáló. Húzott párkányok			



és széles keretezés határozottan emeletekre és mezőkre bontják. Sarkain barokkos legömbölyítés. Bejáratát széles sima sáv keretezi, a kapu századvégi váz-táblázatos, szokásos, érdektelen. Fölötte tábla: „Isten dicsőségére 1839-1939.” Félkör alakú karzatablak, négyzetes padlásablak, félköríves harangablakok (csak lyuk). Jól tagozott órapárkány zárja. Bádog toronysisakja nyolcszögletű, középtájt egy kidudorodó tagozat igyekszik talán a hagymasisakokra utalni - sikertelenül. Csúcsán szépformájú gömb és csillag.

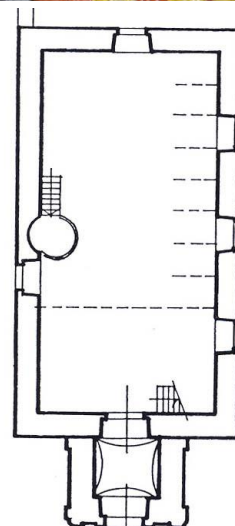


Belseje:

Sima falak, félköríves, gerébtokos faszerkezetű ablakok a 19. század végéről. Rusztikus hatású gerendafödém bárdolt gerendákkal, szabálytalan, váltósoros pallózással. A falazott, fehérre meszelt, végtelenül egyszerű eszközökkel formált szószek - bár részleteiben megoldatlan - igen sokatmondó: valami nyugodt maga-biztosságot, nyakas keménységet áraszt. Az ugyancsak falazott, súlyos lépcső és a félkörös falfülke csak fokozzák ezt a hatást. A faszerkezetű karzat mellvédje primitív asztalos munka, rosszul megválasztott ará-nyaival rontja a különben ízes térhatást. Fenyőpa dok, falusi kismes-teri munka. A toronyalj csehsü-veg boltozattal fedett. A belső ajtó (hajdan bejárat kapu) eredeti falusi barokk, eredeti vasalással.

A keresztelőkútát „Ajándékozták Burján Dénesné, Nagy Károlyné, Bándics Kálmánné, Szalókay Zsigmondné 1913. évben. " A bejárat fölött emléktábla: „Isten dicsőségére 1839-1939.” Anyaegyház 1943-97 között, azóta társegyház.

Mindkét harangját Seltenhofer Frigyes öntötte Sopronban, a 232 kg-osat 1928-ban, felirata: „Az 1914-18 világháborúba elvitt harangjai helyett, elesett hős fiainak emlékére öntette a nemesszalóki ref gyülekezet.” A 134 kg-osat 1879-ben, felirata: „Öntetett a nemesszalóki ref gyülekezet által...”





cím Nemesszalók, Fő utca	hrsz 503.		HV 2.
rendeltetés Római katolikus templom	EOV Y	EOV X	
védelem Helyi egyedi védelem			

Története:

1271-ben Szt. Márton tiszteletére szentelt templom állt Egyházás, vagy Felsőszalók faluban, úgy-ahogy a törökidőt is átvészelte. A protestantizmus itt is erős gyökereket vert, a kálvinisták és a lutheránusok egyházközséget szerveztek, a katolikusok pedig szinte eltűntek a faluból. Bél Mátyás az 1700-as évek elején csak 1-2 katolikus lakost említ. Az 1758. évi visitacio megállapítja, hogy Nemes- és Pór Szalók egyház nélkül vannak, a középkori templom elhagyott, bár még könnyen reparálható lenne. A kálvinistáknak és a lutheránusoknak külön-külön prédikátoruk, a reformátusoknak fa oratóriumuk is van. Az 1773. évi összeírás katolikus, református és evangélikus lakosokat talál. A reformátusoknak 1778-ban anyaegyházuk van. Az 1783. évi 1. katonai térkép és országleírás Nemes Szalókon templomot jelöl, de nem tudni, milyen felekezetűt. Pór Szalókon pedig a temetőben "alte kirch" felirattal nyilván a középkori templom romjait. Egybevág ezzel Korabinszky lexikona: "hier befindet sich eine alte, wüste kirche" szövegével. Az 1841. évi egyházmegyei térkép egyik faluban sem jelöl katolikus templomot. Az 1857. évi kataszteri térképen látható a református és az evangélikus templom, valamint a falu központi terén egy kereszttel jelzett kis (katolikus?) imaház, melyről azonban semmi egyéb adatunk nincs. Ugyanez a térkép a pórszalóki temetőben romokat jelöl, ott, ahol a jozefinista katonai térkép is jelezte. Ellentmond ennek az 1855. évi sematizmus, ez ref. ev. templomot és zsinagógát említ.

Jelenlegi temploma 1866-ban épült. Akkor még Külsővat filiája, 1944 óta önálló lelkeszség.

Leleje:

Község átmenő főútján, kis domboldalon áll a neogótikus templom, jó elhelyezéssel. Nem védett.



Külseje:

Tömegformálása és részletképzése határozottan neogót, de jelenlegi állapotában lesematizáltnak tűnik, a teljes felületet borító dörzsölt vakolat a legutóbbi homlokzattatarozás eredménye.

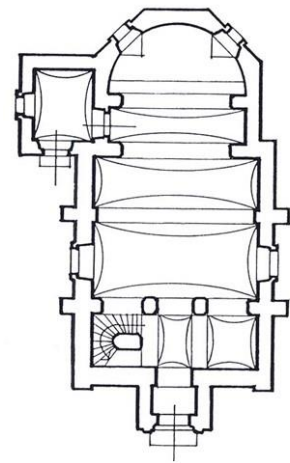
Előálló középtornya a hajótető gerincmagasságában lapokkal fedett. A bejáratot magasra szökő, csúcsívben végződő, tagozott, bélletszerű keret övezi, benne új kapu és magas felülvilágító. A toronytest 3 oldalán, magasan, csúcsíves, tagozatlan keretezésű slicc-ablakok. A toronytest az első szint után erősen visszalép és átmeneti tömbbel nyolcszögűre vált. Itt 4 oldalán 1-1

keskeny, csúcsíves, keretezett, zsalus harangablak, majd oldalanként hegyes, e stílusra jellemző zárópárkány fedi, csörlőtető-szerűen. Nyolcszögű "kő" sisak, csúcsán párnatag és kereszt. A hajó oromfala (most) csupasz, csak sarkain fogja 1-1 tagozatlan pillérféle, melyet a romantikára jellemző, de már ékítményét veszített tagozat koronáz. A hajó oldalfalait támpillérek támasztják. Köztük 1-1 csúcsíves, egyszerűen keretezett vasablak. Hurkatagozatú főpárkány. A szentély két záróoldalán 1-1 csúcsíves ablak. A sekrestye u.a. stílusban tartott.



Belseje:

Egyhajós, kétboltmezős, melyek nem azonos méretűek. A boltmezőket egymástól és a szentélytől lesarkított élű pillérekre támaszkodó hevederívek választják el, azokon csehsüveg boltozat feszül. A lizénákon súlytalan kis fejezet. Nálunk szokatlan módon a szentély előtt egy keskeny boltmező, mintegy előteret képez, onnan nyílik a sekrestye. A szentély belül félköríves záródású. A kórus pillérekre támaszkodik, a kórusalj hevederek között csehsüveg boltozattal fedett. A kórusmellvéd előredomborodó, íves alaprajzú, tömör, csak az orgona játszóasztala szakítja meg. Szabadon álló íves falépcső vezet fel rá. A nagyobbik hajómezőben 1-1, szentélyben 2 csúcsíves vasablak. Bejáratu kapuja belül eredeti váz-táblázatos, kívül új lécezéssel. Eredeti padok.



Oltára szürke márványból épült, újabb. Alkalmazkodni igyekszik a térhez, de inkább romanizáló stílusjegyeket hordoz. Fölötte Janzenista Krisztus oltárkép sima keretben, közepszerű kvalitású, a pápai Esterházy kastély kápolnájából való, (helyi szóbeli közlés), feltehetően a 18. századból. Belül a kapu ívén felirat: „Szt. Fülöp apostol és vértanú tiszteletére. 1866.”

cím Nemesszalók, Lehel utca	hrsz 271.		HV 3.
rendeltetés Evangélikus templom	EOV Y	EOV X	
védelem Helyi egyedi védelem			

Története:

A községnek már a középkorban temploma van - természetesen katolikus. Ez a templom - bár megtépázva - átvészelte a törökdúlást és az 1700-as évek végén is állt. Mégis nincs adatunk, hogy bármelyik felekezet is használta volna.

A protestantizmus erősen teret hódított e vidéken a 17. században. Az 1758. évi katolikus visitacio megállapítja, hogy Nemes- és Pórszalók (katolikus) egyház nélkül áll, viszont a kálvinistáknak és a lutheránusoknak saját rektoruk van, sőt a kálvinistáknak oratóriumuk is. Következik viszont ebből, hogy a lutheránusoknak nincs. Egy 1695. évi jegyzőkönyv írja, hogy az itteni egyház „emberemlékezet óta” Dabrony filiája. Bél Mátyás szerint (az 1700-as évek elején) alig akad itt 1-2 katolikus, a többi mind evangélikus és református. Az 1700-as évek közepén még mindig csak a kálvinisták fatemplomáról esik említés. Az 1773. évi összeírás római katolikus, református és evangélikus magyar lakosokat talál, és református anyaegyházat.

1789-ben épül fel a templom - még torony nélkül. Feltételezhető, hogy ez ideig csak valami lakóházban működő kis imahelyük volt, amit az összeírások, térképek nem tartottak érdemesnek feljegyezni. Az 1815. évi canonoca visitacio a templomot megfelelőnek írja. Fényes 1851-ben evangélikus anyaegyházat említ. Az 1857. évi kataszteri térkép jelenlegi helyén ábrázolja, de torony nélkül.

Lelege:

Község belsejében, a Külsővatra menő úton, lakóházak közé beépítve áll a tornyos, egyszerű megjelenésű épület. Nem védett.



Küls e

ie:

Tömegéből kiemelkedik a vaskos torony méreteivel és

architektúrájával.

későbarokk kori építmény, mára már elvesztette stílusjegyeit. Vegyes fallal épült, sarkain az ekkorra jellemző falsávokat viselte, ezek most csak nyomokban fedezhetők fel. A magas, csúcsíves hajóablakok a korai eklektika korában történt átépítésre utalnak. Széles, záróköves, vakolt keretezésük van. Párkánya egyszerű ív, a barokk lakóházak legegyszerűbb párkányformája. Hátsó tűzfala íves vonalával az építés korát idézi. Cserépfedés. A hajó bejáratí végfalán a tagozott osztópárkány átvészelte a tatározást, de nem megoldott kapcsolata a hajó párkányával. Dísztelen, téglával fedett oromfal.

Az utólag épült torony előálló, de valamelyest beépült a hajótérbe is. Sarkain lizénák, ezeken kis fejezet-féleség, majd fölötte többtagú klasszicista húzott párkány zárja. Félköríves kapubejárat, benne múlt századi váz-táblázatos, szakszerűtlenül javított kapu. Szögletes kórus - és

Hajója, mely

padlásablak, félkörös zsalus harangablakok. Az összes toronyablak tagolatlan vakolatkeretezésel. Toronysisak palával fedve, csúcsán nagy bádog gömb, rajta kettős kereszt.

Belseje:

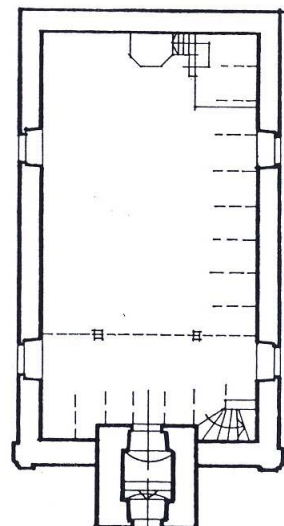
Egyszerű, sima falak. A magas ablakok bőséges bevilágítást biztosítanak. Mennyezete borított gerendafödém, váltós átfedésű deszkázással. A toronyalj dongaboltozatos. A belső ajtó eklektikus, váz-táblázatos. A külső kapu klasszicista, újabb vasalással.



A karzat faoszlopokon áll, födéme gerendákon palló, falépcső vezet fel rá. A karzat mellvéd váz-táblázatos asztalos szerkezet, kissé nehézkes látvány. Téglapadló, a padok között föld. Puhafa padok, egyszerű fűrészelt mintával.

Váz-táblázatos szószékoltár, klasszicizáló stílusú, tisztességes asztalosmunka, fölötté dísztelen hangvető. Az oltárasztalon két empir és két újabb gyertyatartó.

Kötőgerendás, ollós fedélszék fogópárral. Az 1916-ban elvitt nagyharang helyett 1927-ben szereznek újat. Orgonaharmóniuma 1917-ből való.



cím Nemesszalók, Lehel utca 1.	hrsz 209.	HV 4.
rendeltetés Lakóház	EOV Y	

védelem
Helyi egyedi védelem

Leírása:

Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, fehérre meszelt. Falazatának lábazata sötétebb, szürkés színű. Alaprajzát tekintve eredetileg egysoros, háromosztatú (szoba, konyha, kamra) épület, vagy több családnak is otthont adó hosszúház lehetett. Egy központi bejárata volt, vagy minden helyisége külön bejárattal rendelkezett. A födém szerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tető szerkezete valószínűleg szelemenés. Tető formája nyeregtetős, héjazata valószínűleg tetőcserép. Utcafrontján két ablak. Homlokzata klasszicista jellegű, keretes rendszerű. Oromzata háromszög alakú, téglapítvány, meszelt, dísztelen, kb. a torokgerenda magasságában két négyszögletes szellőzőnyílással. Kapuját közvetlenül az épülethez illesztett, fedeles, négyszögletes keresztmetszetű oszlop, és magas falazatú téglakerítés veszi körül. Az utcakép utcavonalas beépítésű.



cím Nemesszalók, Lehel utca 34.	hrsz 75.	HV 5.
rendeltetés Lakóház	EOV Y	EOV X
védelem Helyi egyedi védelem		

Leírása:

Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt. Alaprajzát tekintve egysoros, eredetileg háromosztatú (szoba, konyha, kamra) lehetett, egy központi bejárattal. A födém szerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tető szerkezete valószínűleg szelemenés. Tető formája nyeregtető, héjazata tetőcserép. Utcafrontján két ablak. Ablakai feltehetően kapcsolt gerébtokosak, kétrétegűek, egyharmad-kétharmad arányban osztottak, két, felső harmadukban egy nyílászárnyasak. Homlokzata vakolatdíszes, klasszicista jellegű. Oromzata háromszög alakú, téglalapítású, szögletes csúcsban végződő, rajta két keretbe foglalt hosszúka szellőzőnyílás. Oromzatának két felső szélén farkasfogszerű mintázat. Jobb oldali oldalfalának középső és hátsó részén ablak, mely később lett kialakítva. Az épület előtt keskeny előkert, mely a régebbi hagyományokat őrző előkertes utcaképre utal. Ilyenkor az utcaképet nem annyira az épületek, mint inkább a kerítések, a növényzet határozza meg. Az utcakép utcavonalas beépítésű. Az épület homlokzata felújításra szorul.



cím Nemesszalók, Lehel utca 48.	hrsz 72.	HV 6.
rendeltetés Lakóház	EOV Y	EOV X
védelem Helyi egyedi védelem		

Leírása:

Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, fehérre meszelt. Falazatának lábazata sötétebb, szürkés színű. A födémszerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenes. Tetőformája kontyos tető, héjazata feltehetően tetőcserép. Utcafrontján két szalagkeretes ablak. Az ablakok felett a tájra jellemző vakolt szemöldökpárkány. Homlokzata eredetileg klasszicista jellegű, keretes rendszerű, vakolatdíszes, mely azonban nagymértékben tönkrement, leromlott állapotú. Az épület előtt előkert, mely a régebbi hagyományokat őrző előkertes utcaképre utal. Ilyenkor az utcaképet nem annyira az épületek, mint inkább a kerítések, a növényzet határozza meg. Az utcakép utcavonalas beépítésű. Az épület felújításra szorul.



Az épület napjainkban



Az épület a 2006-os ÖHT fotóján

cím Nemesszalók, Rákóczi utca 53.	hrsz 306.	HV 7.
rendeltetés Lakóház	EOV Y EOV X	

védelem
Helyi egyedi védelem

Leírása:

Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, részben vörösesbarnára festett. Alaprajzát tekintve eredetileg egysoros, háromosztatú (szoba, konyha, kamra) épület lehetett, egy központi bejárattal, vagy különbejáratú helyiségekkel. A födémszerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenes. Tetőformája nyeregtetős, héjazata tetőcserép. Utcafrontján három szalagkeretes ablak, melyek közül az egyik elfalazott. Az ablakok felett lévő vakolt szemöldökpárkány és az ablakpárkányok egy-egy összefüggő párkányzatot alkotnak. Oromzata háromszög alakú, téглаépítésű, szögletes csúcsban végződő, rajta két vakolt keretbe foglalt hosszúkás szellőzőnyílás. A szellőzőnyílások között 1963-as évszám. Az épület mellett közvetlenül hozzáépített téгла, illetve vaskerítés. Az utcakép utcavonalas beépítésű.

Megjegyezzük, hogy a 2006-os örökségvédelmi hatástanulmányban a fenti adatokkal (Rákóczi utca 53., hrsz: 306.) nyilvántartott **lakóépületet nem sikerült azonosítani** 2024-ben!



Az épület a 2006-os ÖHT fotóján

cím Nemesszalók, Rákóczi utca 59.	hrsz 294. 322.		HV 8.
rendeltetés Lakóház	EOV Y	EOV X	
védelem Helyi egyedi védelem			

Leírása:

Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, fehérre meszelt. Falazatának lábazata vörösesbarna színű. Alaprajzát tekintve eredetileg egysoros, háromosztatú (szoba, konyha, kamra) épület, melynek minden helyisége külön bejárattal rendelkezett. A földémszerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenés. Tetőformája nyeregtetős, héjazata valószínűleg tetőcserép. Utcafrontján két ablak és egy ajtó. Az ablakok felett lévő vakolt szemöldökpárkány és az ablakpárkányok egy-egy összefüggő párkányzatot alkotnak. Oromzata háromszög alakú, téглаépítésű, meszelt, kb. a torokgerenda magasságában két hosszúkas szellőzőnyílással. Az oromfal két felső oldalán csipkeszerű vakolt mintázat. Az oromzat alsó széle vörösesbarnára festett. Az épület udvar felőli bejáratát homlokzatát csak egy széles eresz védi, amely vagy csak az utcai homlokzaton és az épület végén oszloppal, pillérrel van alátámasztva, vagy a ház hosszában egy-két helyen keresztbóltívvél. Az ilyen típusú lakóházak többnyire a múlt század középső harmadában épültek, és eredetileg füstökonyhával rendelkeztek. A Balaton-felvidék, a Bakony, és Pápa környékének jellegzetessége. Az utcakép utcavonalas beépítésű.



cím Nemesszalók, Sallai utca 9.	hrsz 258.		HV 9.
rendeltetés Lakóház	EOV Y	EOV X	
védelem Helyi egyedi védelem			

Leírása:

Datálása: 1922. Feltehetően téglából épült átalakított lakóház. Falazata vakolt, fehérre meszelt. Alaprajzát tekintve egysoros, eredetileg háromszatú (szoba, konyha, kamra) lehetett, egy központi bejáratral. Az épület hátsó oromfalához hasonló szerkezetű és formájú épületet építettek, az udvar felőli oldalfalát pedig veranda-szerű építménnyel egészítették ki. A földémszerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenés. Tetőformája nyeregtető, héjazata tetőcserép, rajta négy padláslyukkal. Utcafrontján négy szalagkeretes ablak. Ablakai kapcsolt gerébtokosak, kétrétegűek, egyharmad-kétharmad arányban osztottak, két, felső harmadukban egy nyílászárnyasak. Az ablakok felett a tájra jellemző vakolt szemöldökpárkány. Oromzata téglapítvány, dísztelen, rajta keretbe foglalt négyszögletes szellőzőnyílások, melyek kb. a torokgerenda magasságában helyezkednek el. Háromszög alakú oromfala szögletes csúcsban végződik. Utcára néző oromfala előtt előkert, mely a régebbi hagyományokat őrző előkertes utcaképre utal. Ilyenkor az utcaképet nem annyira az épületek, mint inkább a kerítések, a növényzet határozza meg. Utcaajtaja téglából épített, négyszögletes keresztmetszetű oszlopos, fedeles vaskapu, néhány fokos lépcsővel. Fa és vas kerítése közép magas falazatra támaszkodik. Az utcakép előkertes, utcavonalas beépítésű. Az épület homlokzata leromlott állapotú, felújításra szorul.





2024. szeptember